

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1966

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΥ

Ἡ Ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας συνήλθεν εἰς ἕκτακτον συνεδρίαν τὴν 27ην Ἀπριλίου 1966, ἡμέραν Τετάρτην καὶ ὥραν 6,30' μ.μ.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην ὠμίλησεν, ὡς κατωτέρω, ὁ κ. Κωνσταντῖνος Τσάτσος, Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας, ἔχων ὡς θέμα: «Πλάτωνος Πολιτικά — I. Οἱ σκοποὶ τῆς πολιτείας» *.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΥ

I. ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

1. Τὴν 7ην τοῦ μηνὸς Θαργηλιῶνος, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς ἡμέραν τοῦ φθίνοντος Μαΐου τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, κατ' ἀνεπιβεβαίωτον πληροφορίαν, ἣν ἀναφέρει ὁ Σενέκας, φαίνεται ὅτι καὶ ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Πλάτων¹. Τὸ ἡμέτερον Ἀνώτατον Καθίδρυμα ἔκπαλαι, ἀνὰ πενταετίαν, κατὰ συνεδρίασιν προσεγγίζουσαν πρὸς αὐτὴν τὴν ἡμερομηνίαν, δι' ὀμιλίας μέλους αὐτοῦ, τιμᾶ, τὸν ιδρύσαντα τὴν σχολήν, τῆς ὁποίας τὸ βαρύτερον ὄνομα ἔχει ἐπωμισθῆ.

Εἰς ἐμὲ ἔλαχε, κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, εἰς ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ τοῦ χρέους, τὸ βάρος καὶ ἡ τιμὴ τῆς ἀναπτύξεως ἐνώπιον Ὑμῶν θέματος ἀναφερομένου εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πλάτωνος. Ἐπέλεξα, ὡς εἰκόσ, θέμα συγγενὲς πρὸς τὰς εἰδικωτέρας ἐπιστημονικὰς μου ἐνασχολήσεις, τὴν πολιτικὴν θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος ἐν συναφεείᾳ πρὸς τὰ σήμερον διδασκόμενα.

* Βλ. καὶ κατωτ., Ἑκτακτον συνεδρίαν τῆς 11ης Μαΐου 1966, ἔνθα ἡ συνέχεια τῆς ὀμιλίας: II. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ νόμοι.

1. Seneca Epist. 58. 31 «Nam hoc scis... quod natali suo decessit et annum unum atque octogesimum implevit sine ulla deductione».

Ἐπειδὴ τὸ θέμα τοῦτο δὲν κατέστη δυνατὸν ἢ μᾶλλον δὲν κατώρθωσα ἐγώ, νὰ συμπιῶξω εἰς τὴν ἑκτασιν μιᾶς ὥρας, ἢ Σύγκλητος τῆς Ἀκαδημίας, κατόπιιν αἰτήσεώς μου, ἐπέτρεψε νὰ τὸ διαιρέσω εἰς δύο μέρη καὶ εἰς δύο αὐτοτελεῖς ὁμιλίας. Ἡ πρώτη, ἢ σημερινή, ἀναφέρεται εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς πολιτικῆς κατὰ Πλάτωνα καὶ ἡ δευτέρα, ἣτις ὠρίσθη διὰ τὴν 11ην Μαΐου, θὰ πραγματευθῆ τὰ μέσα τῶν σκοπῶν αὐτῶν, τὰ ὄργανα, δι' ὧν οὗτοι δύνανται νὰ ἐπιτευχθοῦν, εἴτε εἶναι πρόσωπα, εἴτε θεσμοί².

2. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίσω, ἐνώπιον τῆς ὑμετέρας ὁμηγύρευος, Κύριοι Συνάδελφοι, πόσον στενότερος ἦτο ὁ δεσμὸς τοῦ ἀρχαίου Ἕλληρος πρὸς τὴν ἀρχαίαν πόλιν, ἀπὸ ὅ,τι κατέστη ὁ δεσμὸς τοῦ συγχρόνου εὐρωπαίου πρὸς τὴν σύγχρονον πολιτείαν. Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληρ τῶν κλασσικῶν καὶ τῶν προκλασσικῶν χρόνων ἦτο κυρίως πολίτης, ἀν ὄχι μόνον πολίτης. Ὅπως ὁ λυρικός ἢ ὁ δραματικός ποιητὴς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐξέφραζε πάντοτε, ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων ὄψεων τοῦ ἔργου του, μίαν πολιτικὴν θέσιν, οὕτω καὶ ὁ φιλόσοφος, δὲν ἠδύνατο νὰ δλοκληρώσῃ τὸν κόσμον τῶν νοημάτων του, χωρὶς νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς μίαν θέσιν πολιτικὴν. Ἐλειπαν ἀκόμη αἱ φυγόκεντροι δυνάμεις, αἱ σήμερον ἐπιτρέπουσαι ἢ ἀναγκάζουσαι τὸν ἄνθρωπον, νὰ διοχετεύῃ μέρος τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔξω τῆς κοίτης τῆς πολιτείας.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἰδίᾳ, ὅπου τόσον ἔντονος ἦτο ὁ πολιτικὸς βίος, κατὰ τὸν 4ον ἀκόμη π.Χ. αἰῶνα, δὲν ἦτο νοητὸν ἔργον φιλοσοφικόν, μὴ φέρον βαθεῖαν καὶ τὴν πολιτικὴν σφραγίδα.

Ἄν δὲ αὐτὸ ἀποτελῆ γενικὸν γνώρισμα τῆς φιλοσοφίας τῆς περιόδου ἐκείνης, διὰ τὸν Πλάτωνα, εἰδικότερον, ἢ ἀπασχόλησις περὶ τὰ πολιτικὰ ἀπετέλει καὶ ἐσωτερικὴν ἐπιταγὴν, ὑπαγορευομένην καὶ ὑπὸ τῆς ἰδιοσυγκρασίας αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ἠνδρώθη.

Προορισμὸς ἀρτίως ἐκπαιδευθέντος γόνου τῆς ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας ἦτο νὰ γίνῃ πολιτικός. Καὶ αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη του φιλοδοξία. Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ τελευταῖα χρονολογικῶς ἔργα του εἶναι οἱ Νόμοι καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Κριτίου, δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι πολιτικὴ ἦτο, ὄχι μόνον ἡ πρώτη, ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία τοῦ βίου του φιλοδοξία. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὡς νέος μὲν ἠλπυζε, διὰ τῆς ἀμέσου ἀναμίξεως εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν, νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς του, ἐνῶ ὡς γέρον ἐγνώριζε πλέον, ὅτι, ὑπὸ τὰς τότε κρατούσας συνθήκας, πρὶν φθάσῃ εἰς τὴν πρᾶξιν, ἔπρεπε νὰ προτάξῃ τὸ μακρὸν προστάδιον τῆς

2. Πρὸς τὴν τιαυτήν μέθοδον ἐρεῖνης συμφωνεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων: «Δεῖ δὴ καὶ τὰ νῦν. . . εἶναι τι τὸ γινῶσκον ἐν αὐτῷ πρῶτον μὲν τοῦτο ὃ λέγομεν, τὸν σκοπὸν, ὅστις ποτὲ ὁ πολιτικός ὢν ἡμῖν τυγχάνει, ἔπειτα, ὄντινα τρόπον δεῖ μετασχεῖν τούτου» Νόμ. 962 b.

πολιτικῆς παιδείας, τὸ ὁποῖον θὰ καθίστα τοὺς πολίτας ἱκανοὺς νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὸν ὀρθὸν πολιτικὸν λόγον. Ὁ μακρὸς βίος του δι' αὐτὸ ἐπληρώθη ἀπὸ τὴν ἀγωνιώδη προσπάθειαν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, νὰ παιδεύσῃ πολιτικῶς τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Πλάτων ἔζησε δι' ὅλου τοῦ βίου του εἰς τὸν οὐδὸν τῆς πολιτικῆς πράξεως³. Εἰς ἡλικίαν ὅμως 38 ἐτῶν φθάνει καὶ μέχρι τοῦ παρασκηρίου τῆς πολιτικῆς ζωῆς, ὅχι τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ τῶν Συρακουσῶν. Τὸ δὲ ἐγχείρημα τοῦτο ἐπαναλαμβάνει, προβεβηκῶς ἤδη, πρῶτον εἰς ἡλικίαν 60 καὶ τέλος εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν. Ἐφοβεῖτο, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, «μὴ δόξαιμι ποτὲ ἐμαντῶ παντάπασι, λόγῳ μόνον ἀτεχνῶς εἶναι τις, ἔργῳ δὲ οὐδενὸς ἂν ποτὲ ἐκὼν ἀνθάρεσθαι»⁴.

Ὁ Πλάτων, καίτερ τόσο ἀναλώσας χρόνον εἰς τὴν πολιτικὴν, δὲν ἐπλανᾶτο περὶ τῆς θέσεως ἣν αὐτὴ καταλαμβάνει εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἐπιστητοῦ, ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τῆς ἀπαισιόδοξου ρησέως του: «Ἔστι δὴ τοίνυν τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα μεγάλης σπουδῆς οὐκ ἄξια, ἀναγκαῖόν γε μὴν σπουδάζειν· τοῦτο δὲ οὐκ εὐτυχές»⁵.

Ἡ πολιτικὴ ἀποτελεῖ ἐνίοτε τὸ θλιβερὸν χρέος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος προσβλέπας τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην ὀφείλει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ σκοτὸς τοῦ σπηλαίου καὶ νὰ σύρῃ τοὺς ἐκ τῆς πυρᾶς τετυφωμένους, ἐκόντας ἢ ἄκοντας, πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἠτύχησε νὰ γνωρίσῃ⁶.

Παρὰ ταῦτα, περισσότερον καὶ τῆς, τῶ ὄντι, ἀτυχοῦς δρασεῶς του, μαρτύρια τῆς πάντοτε ἔλλοχουσύνης εἰς τὴν ψυχὴν του ροπής, ὅπως ἀναμιχθῆ ἔνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν, μένουν οἱ διάλογοι αὐτοῦ, οἵτινες, εἴτε εὐθέως εἴτε πλαγίως, καθαρπτόμενοι ἀδιαλείπτως πολιτικῶν προβλημάτων, ἐπιβεβαιοῦσι τοῦ λόγου τούτου τὸ ἀσφαλές⁷.

3. Τὰ βασικὰ πολιτικὰ κείμενα τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὁ διάλογος ὁ ἐπιγραφόμενος *Περὶ δικαιοσύνης ἢ περὶ Πολιτείας*, ὁ *Πολιτικός*, καὶ οἱ *Νόμοι*. Τὸν πρῶτον τῶν διαλόγων τούτων ἔγραψεν ὁ Πλάτων ὅτε εἶχεν ἤδη ὑπερβῆ τὸ 50όν, τὸν δεῦτερον ὅτε ἦτο περίπου 65 ἐτῶν (μεταξὺ 365 καὶ 360 π.Χ.), καὶ τὸν τρίτον, τὸν

3. Ζ' Ἐπιστ. 324 c, 325 b: «εἶλκε δέ με ἢ περὶ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ καὶ πολιτικὰ ἐπιθυμία».

4. Ζ' Ἐπιστ. 328 c.

5. Νόμ. 803 c.

6. Πολ. 540 a-b «... ὅταν δὲ τὸ μέρος ἦκη, πρὸς πολιτικοῖς ἐπιταλαιπωροῦντας καὶ ἄρχοντας ἐκάστους τῆς πόλεως ἔνεκα, οὐχ ὡς καλόν τι ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖον πράττοντας...» Βλ. κατωτέρω II § 10.

7. Ἀποδεικνύουν πρὸς τούτοις τὰ ἀνωτέρω κείμενα πόσον συμπλέκεται ἡ ὅλη φιλοσοφικὴ σκέψις τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰ προβλήματα τῆς πολιτικῆς.

μακρότερον, τὸν ἐτερμάτισεν, ἐὰν τὸν ἐτερμάτισε, πιθανώτατα εἰς ἡλικίαν ὑπερβαίνουσαν τὰ 80, ἥτοι περὶ τὸ 348-47 π.Χ. Ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν ὅτι καὶ πρὸ τῆς Πολιτείας, ἀμέσως σχετιζόμενα πρὸς τὴν πολιτικὴν προβλήματα θίγει ὁ Πλάτων εἰς τὸν Κριτίωνα καὶ τὸν Γοργίαν, τοὺς ὁποίους συνέγραψε τὸν πρῶτον μὲν εἰς νεαρὴν ἡλικίαν, τὸν δεύτερον δὲ ὡς ὠριμος πλέον ἀνὴρ, ἀναλογισθῆτε δ' ἐπίσης ὅτι τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Κριτίου φαίνεται νὰ ἔγραψεν ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του, βλέπομεν ὅτι ἡ συγγραφικὴ περὶ τὴν πολιτικὴν θεωρίαν ἀπασχόλησις τοῦ Πλάτωνος συνεχίζεται ἀδιαλείπτως ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας μέχρι βαθυτάτου γήρατος.

Θὰ ἦτο δυνατόν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶσων ἐτῶν ἢ συνεχῶς ἐξελισσομένη καὶ ἀναπτυσσομένη σκέψις τοῦ φιλοσόφου νὰ εἶχε μεταβληθῆ ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ θέματα. Τοιοῦτον τι ὅμως, κατ' ἐμὴν τοῦλάχιστον γνώμην, δὲν συνέβη. Ἀντιθέτως εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐνότης ἐν προκειμένῳ τῆς πλατωνικῆς σκέψεως. Ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι διεσκορπισμένη εἰς χρονικῶς μακρὰν ἀπέχοντα κείμενα, ὅσονδῆποτε διάφοροι καὶ ἂν εἶναι αἱ σκοπιαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκάστοτε ἐξετάζει τὰ θέματα ταῦτα, μί α εἶναι κατὰ βάσιν ἡ περὶ πολιτείας καὶ περὶ πολιτικῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος. Τοῦτο δὲ δὲν εἶναι τὸ τελευταῖον στοιχεῖον, ἐξ οὗ ἀναβλύζει ἡ ἐπιβλητικὴ αὐτῆς δύναμις.

4. Ἡ ἐνότης τῆς πλατωνικῆς σκέψεως ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ ὄλου πλατωνικοῦ κόσμου ἐπὶ μιᾶς μόνης πρώτης ἀνυποθέτου ἀρχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἔδωκεν ὁ Πλάτων τὸ ὄνομα τοῦ ἀ γ α θ ο ῦ.

Τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἰ δ ε α. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπλῶς ἰδέα· εἶναι καὶ ἡ ἐνωτικὴ ἀρχὴ ὄλων τῶν ἰδεῶν· καὶ ἔχει ὡς τρόπος φανερώσεως αὐτὰς ταύτας τὰς ἰδέας, ἐντὸς ἐκάστης τῶν ὁποίων περικλείεται ὁλόκληρος ἡ οὐσία του, θεωρουμένη ἀπὸ ὠρισμένης ἐκάστοτε σκοπιᾶς.

Διὰ τὸν θέλοντα νὰ γνωρίσῃ οἰανδῆποτε περιοχὴν τοῦ ἀπεράντου πλατωνικοῦ κόσμου, πρὸς τὸ ἀγαθὸν θὰ στραφῆ, ὡς πρὸς πολικὸν ἀστὲρα καὶ ἐξ αὐτοῦ θὰ ὀδηγηθῆ, πρὸς ἔρευναν τῶν προβλημάτων του. Ἄλλως κινδυνεύει νὰ πελαγοδρομήσῃ καὶ νὰ εὗρεθῆ εἰς ἀδυναμίαν νὰ συσχετίσῃ τὰ ἀπασχολοῦντα αὐτὸν μερικώτερα θέματα πρὸς τὴν καθόλου πλατωνικὴν θεωρίαν, ἐξ ἧς καὶ μόνης ἀντλοῦν αἱ ἐπὶ μέρους θεωρίαι τὸ βάθος αὐτῶν καὶ τὴν λαμπρότητα: «Ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα μέγιστον μάθημα»⁸.

Κατὰ τὴν πρώτην συνάντησιν ὁ βέβηλος μόνον τὸ ἐξωτερικὸν περιγράμμα τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς ἀνυποθέτου⁹ θεμελιωτικῆς καὶ ἐνωτικῆς ἀρχῆς τῶν ἰδεῶν, θὰ δυνηθῆ νὰ συλλάβῃ· καὶ ἀφοῦ, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἀγαθοῦ, διασχίσῃ τὸν πλατωνικὸν κό-

8. Πολ. 505 α.

9. Πολ. 510 β.

σμον, θὰ τερματίση τὴν πορείαν του, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι, πάλιν εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἄλλὰ τότε θὰ κατορθώση νὰ εἰσέλθῃ, ἴσως, καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ὑπερτάτου αὐτοῦ νοήματος, κατὰ τὸ μέτρον μὲν κατὰ τὸ ὅποιον εἶναι δυνατὴ ἡ σύλληψίς του, διὰ τῶν γνωστικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ πέρα τούτου, διὰ τῶν ἀλόγων δυνάμεων τῆς ψυχῆς, «διὰ μανίας θεία δόσει διδομένης»¹⁰.

Τέλος καὶ ἀρχὴ τοῦ παντός εἶναι τὸ ἀγαθόν¹¹. Τέλος καὶ ἀρχὴ τῶν νοητῶν ὄντων, τουτέστι τῶν ιδεῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δι' ὧν νοοῦνται αὐταὶ νοῦ. Τέλος καὶ ἀρχὴ τῶν αἰσθητῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ τῆς δι' ὧν γινώσκονται τὰ αἰσθητὰ διανοίας¹². Τέλος τῆς ζωῆς εἶναι τὸ ἀγαθόν, τέλος τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀγαθόν, τέλος τῆς πολιτείας τὸ ἀγαθόν¹³.

Τὸ ἀγαθόν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ θεῖον. Ἄλλὰ τὸ θεῖον τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς ἀγαθότητος καὶ θειότητος αὐτοῦ, θέλει τὰ πάντα νὰ γίνωνται «παραπλήσια ἑαυτῷ»¹⁴. Ἐνέχει ὡς ἐκ τούτου καὶ τὸ νόημα τοῦ ἀπολύτου δέοντος, τοῦ προστάγματος δηλαδὴ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ ἀγαθόν, ὡς ἀπόλυτον δέον πραγματοποιήσεως ἑαυτοῦ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ, συνδέεται καὶ πρὸς αὐτόν. Ἄλλὰ ὅπως, ἵνα συνδεθῇ, κατέρχεται τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως οὗτος συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιταγὰς, οὕτω καὶ ἀνέρχεται ὁ αἰσθητὸς κόσμος πρὸς τὸ ἀγαθόν, ὡς πρὸς τὸν ὑπατον σκοπὸν τῆς πορείας του. Ἐν τῇ τοιαύτῃ διπλῇ συνδέσει, δεοντολογικῇ καὶ τελολογικῇ, ἀγαθοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου, φανεροῦται τὸ ἀγαθόν, οὐχὶ πλέον ἐν τῇ ἀσυλλήπτῳ, καὶ διὰ τὸν καθαρὸν ἀκόμη νοῦν, ἀπλῆ ἐνότητι αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τρόπους μερικωτέρους, κατὰ τὰς ἀπειροὺς αὐτοῦ ὄψεις, τὰς ιδέας. Διὰ μέσου τῶν ιδεῶν συναντᾶται τὸ ἀγαθὸν μετὰ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων. Τὰ δὲ τελευταῖα ταῦτα ἀποκτοῦν νόημα μόνον, καθ' ὃ μέτρον συντελεῖται ἡ σύνδεσις αὕτη, καθ' ὃ μέτρον δηλαδὴ ταῦτα πραγματοποιοῦν τὰς ιδέας, ἢ ἀκριβέστερον, τὰ παραδείγματα, τὰ ὅποια συνιστοῦν δι' αὐτὰ αἱ ιδέαι.

Καθ' ὃ μέτρον συνάπτονται τὰ αἰσθητὰ πρὸς τὰς ιδέας, μετέχουν καὶ αὐτῶν, τελικῶς δὲ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ¹⁵. Τὰ ἔργα καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων, τῶν

10. «Τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίνεται διὰ μανίας, θεία δόσει διδομένης». Φαῖδρ. 224 α.

11. Βλ. Πολ. 509 β, ἐθα καὶ ἡ πληρεστέρα διατύπωσις τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγαθοῦ.

12. Πολ. 507 ε, 508 σ.

13. Ἐκ τῆς ἐνότητος τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ τῆς πολιτείας προκύπτει καὶ ἡ ἰδίᾳ τῆς πολιτείας ἐνότης.

14. Τίμ. 29 β.

15. Διὰ τὴν ἐννοίαν τῆς μεθέξεως, ἄλλως τῆς μεταλήψεως, ἐννοίαν-κλειδα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας «δύσφραστον καὶ θαυμαστήν» (Τίμ. 50 δ) βλέπε Πολ. 402 δ, 476 δ, Παρμ. 130 ε, 131 α, Φαῖδρ. 100 σ, Σνμπ. 211 β, Φαῖδ. 100 σ.

ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων, πρέπει νὰ σχηματίζονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, κατὰ τὸ μέγιστον δυνατὸν μέτρον, νὰ μετέχουν τοῦ ἀγαθοῦ. Πρὸς αὐτὸν τὸν ἕπατον σκοπὸν, τῆς μεθεξέως εἰς τὸ ἀγαθόν, πρέπει ἐπομένως νὰ κατατείνῃ ἡ πρᾶξις τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ πρᾶξις τῆς πολιτείας. Ἡ μέθεξις εἰς τὸ ἀγαθόν, ἡ μέθεξις εἰς τὰς ιδέας ἀποτελεῖ τὴν δικαίωσιν, τὸ χρέος καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, καὶ εἰδικώτερον τῆς πολιτείας.

5. Ἡ μέθεξις εἰς τὸ ἀγαθὸν συμπύπτει καὶ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν κινουμένων ὀρθῶς πρὸς τὸν ὀρθὸν αὐτὸν σκοπὸν.

Ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔγκειται ποτὲ ἐν τῇ ὀλικῇ δυνάμει ἢ τῇ ὀλικῇ ἀπολαύσει, ἀλλ' ἐν τῇ μεθέξει εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἡ μέθεξις ὅμως καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν πορεία προϋποθέτει τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖα καθιστῶσι τὴν πορείαν ταύτην δυνατήν. Αἱ δυνάμεις αὗται εἶναι αἱ ἀρεταὶ αἰσναποτελοῦσαι ἐν τῇ ἐνότητι αὐτῶν τὴν μίαν ἐνιαίαν ἀρετήν¹⁶. Ἡ ἀρετὴ ἐπομένως εἶναι καὶ διὰ τὰ ἄτομα καὶ διὰ τὰς πολιτείας ἡ μόνη πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὁδὸς ἢ μᾶλλον μέθοδος. Ἡ ἀρετὴ, ἡ συμπύπτουσα καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἰκανότητων τοῦ ἀνθρώπου¹⁷.

6. Ἡ πορεία ὅμως τῆς πράξεως καὶ δὴ τῆς πολιτικῆς πράξεως πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατευθυντήριον ἀρχὴν ἔχει εἰδικώτερον μίαν ιδέαν, τὴν συνδέουσαν ἀκριβῶς πολιτικὴν πρᾶξιν καὶ ἀγαθόν, τὴν ιδέαν τῆς δικαιοσύνης.

Ἡ δικαιοσύνη, εἰς τὸν χῶρον τῆς πολιτείας, κατέχει θέσιν ἀνάλογον πρὸς ἐκείνην τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ συνόλω τῆς ζωῆς καὶ ἐν τῷ συνόλω τῆς σκέψεως. Ἀποτελεῖ τὴν ἐνωτικὴν ἀρχήν, ἥτις ἄγει εἰς τὴν ἐνηρμονισμένην ἐκδίπλωσιν ὅλων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ συντελουμένων πράξεων, εἰς τρόπον ὥστε οὐδεμία πρᾶξις νὰ συγκρούεται πρὸς ἑτέραν, οὐδεὶς ὀρθῶς ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς νὰ συγκρούεται πρὸς ἕτερον ἐπίσης ὀρθῶς ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ἐπὶ τῆς διὰ τῆς ἠθικῆς ταύτης τάξεως δημιουργουμένης ἐνότητος θέλει νὰ ἐπιστηρίξῃ ὁ Πλάτων καὶ μίαν ἐνότητα ψυχολογικὴν, ἓνα κοινὸν τρόπον τοῦ σταθμίζειν τὰς ἀξίας¹⁸ τῆς ζωῆς, κοινὰ ἔθιμα καὶ ἦθη, μίαν κοινὴν νοοτροπίαν, μίαν, ὅπως λέγει, «κοινωνίαν λύπης καὶ ἡδονῆς»¹⁹.

16. Νόμ. 963 c-d: «Καὶ μὴν ἐν γε ἅπαντα ταῦτα προσαγορεύομεν. ἀνδρείαν γάρ φαμεν ἀρετήν εἶναι, καὶ τὴν φρόνησιν ἀρετήν, καὶ τὰ δύο τᾶλλα, ὡς ὄντως ὄντα οὐ πολλά, ἀλλ' ἐν τούτῳ μόνον, ἀρετήν».

17. Ἡ ἀρετὴ ἀποτελοῦσα «θεῖον ἀγαθόν» (Νόμ. 631 b-c, 742 d) ὑπερέχει παντὸς ὀλικοῦ ἀγαθοῦ, τὸ ὅποῖον, ἄνευ τῆς ἀρετῆς, εἶναι καὶ ἄνευ ἀξίας.

18. Νόμ. 738 d-e, 759 b, 771 d, Ἀλκιβ. 126 c.

19. Πολ. 462 b-c, 464 a.

Θεωρεῖ κατὰ ταῦτα ὁ Πλάτων ὡς βασικὸν ἐν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν ἐλλείπει εἰς τὰς συγχρόνους πολιτείας. Τόσην δὲ σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὴν ἐνότητα ταύτην, ὥστε, ὅπου ἐλλείπει, καὶ ἂν ἀκόμη φαινομενικῶς ὑπάρχη μία πόλις, ἐν τῇ οὐσίᾳ, λόγῳ τῆς διασπάσεως τῶν ἀπαρτιζόντων ταύτην, θεωρεῖ ὅτι δημιουργοῦνται πολλαὶ πόλεις καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι. «Ἐχομεν οὖν τι μείζον κακὸν πόλει ἢ ἐκεῖνο, ὃ ἂν αὐτὴν διασπᾷ καὶ ποιῇ πολλὰς ἀντὶ μιᾶς;»²⁰.

7. Διὰ τὴν ὑπάρξιν ὁμοῦς τοιαύτη ἐνότης τῶν πολλῶν εἰς ἓν, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀρμονία μεταξὺ τῶν πολλῶν, εἶναι ἀνάγκη ἐν ἕκαστον τῶν πολλῶν νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν ὀρθὴν θέσιν ἐν τῷ συνόλῳ καὶ νὰ πράττῃ, ἐκεῖ εὐρισκόμενον, τὸ δέον. Νὰ εὐρίσκεται ἐκεῖ ὅπου δεῖ καὶ νὰ πράττῃ ὅπως δεῖ. «Τὰ ἑαυτοῦ πράττειν καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν δικαιοσύνη ἐστὶ»²¹. Μόνον ὑπ' αὐτὸν τὸν ὄρον ἡ πολιτεία πραγματοποιεῖ τὴν δικαιοσύνην, διὰ τῆς δικαιοσύνης τὸ ἀγαθόν, καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀπάσας τὰς πολιτιστικὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας ἔχει χρέος νὰ θεραπεύσῃ, θρησκείαν, τέχνην, ἐπιστήμην, ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν τάξιν²².

8. Ἐν ταύτῳ ἐξυψοῦνται καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἄτομα, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὰ δημιουρ-

20. Πολ. 462 a-b. Βλ. καὶ Πολ. 422 e.

Ἐν τοῖς πράγμασιν ἡ ἐνότης αὐτὴ προκύπτει ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ἥτις κατ' ἀνάγκην ἐπιβάλλεται εἰς πᾶσαν συμβίωσιν ἐλλόγων ὄντων, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐκ ποικίλων θεσμῶν, οὗς εἰσάγει ὁ Πλάτων εἰς τὴν κατ' ἰδέαν πολιτείαν καὶ οἱ ὅποιοι καθιστοῦν ἀπολύτως ἐνιαίαν τὴν ζωὴν τῶν ἐν κοινῇ συμβιούντων. Ἔτι πλέον ἡ πολιτεία πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἐνότητα ὁργανικὴν, νὰ πράττῃ «ὡς εἷς ἄνθρωπος». Τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν μέλη πρέπει ἐπομένως νὰ κατατείνουσι κατὰ βᾶσιν πρὸς κοινὸς στόχους, καί, παρὰ πᾶσαν ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἀποκλίσιν, νὰ ἀποτελοῦν καὶ μίαν ἐνότητα σκέψεως, ἕνα νοῦν «νοῦς, μετὰ τῶν καλλίστων αἰσθήσεων κραθεῖς, γενόμενός τε εἰς ἓν». Νόμοι 961 d.

Ἐὸ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐνότης τῆς πολιτείας ἀπετέλει βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς πλατωνικῆς σκέψεως. Πολιτικά 1261 a.

21. Πολ. 433 a-d.

22. Οὕτω διὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ ἀξιοποιοῦνται, πληροῦν δηλαδὴ τὴν ἐν τῷ κοινωνικῷ συνόλῳ ἀποστολὴν των. Μόνον διὰ τῆς δικαιοσύνης ὡς τῆς ἐνότητος πάσης ἀρετῆς, πραγματοποιεῖται ἐν τῇ πολιτείᾳ τὸ ἀγαθόν, ὁ ὕπατος σκοπὸς τῆς ζωῆς, καὶ ἀποκτᾷ ὁ βίος τῆς πολιτείας ἐνότητα σκοποῦ. Κατὰ ταῦτα ἡ δικαιοσύνη, ἡ «μεγίστη ἀρετὴ» ἢ μεταβάλλουσα εἰς ἐνιαίαν δύναμιν, εἰς μίαν ἀρετὴν, τὸ σύνολον τῶν ἀρετῶν (Νόμ. 963 d), πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ ἀνώτατος σκοπὸς τῆς πολιτείας καὶ τοῦ νομοθέτου ὁ ὁποῖος τὴν οἰκοδομεῖ. (Νόμ. 630 c) «(Ὁ νομοθέτης) οὐκ ἄλλο ἢ πρὸς τὴν μεγίστην ἀρετὴν μάλιστα βλέπων ἀεὶ θήσει τοὺς νόμους· ἐστὶ δέ, ὡς φησὶν Θεόγνις, αὕτη πιστότης ἐν τοῖς δεινοῖς, ἣν τις δικαιοσύνην ἂν τελέαν ὀνομάσειεν». Βλ. καὶ Πολ. 443 b.

γοῦν ἐν τοιαύτῃ τῆς πολιτείας διαρθρώσει πολιτιστικά ἀγαθὰ, κατὰ τὸ μέτρον κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει τοῦτο ἡ δύναμις τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀρετῶν²³.

Καὶ ἐν τούτῳ ἔγκειται καὶ ἡ πραγματικὴ πλήρωσις αὐτῶν, ἡ πραγματικὴ εὐδαιμονία, ἡ μόνιμος καὶ ἡ σταθερά, τὴν ὁποίαν κατὰ Πλάτωνα ἀσφαλίζει, ὡς ἤδη ἐλέχθη, μόνον ἡ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς.

9. Ὅρος ὅμως ἀπαραίτητος ἵνα οὕτω πράττη τις καλῶς τὰ ἑαυτοῦ, εἶναι νὰ μὴ πολυπραγονῇ, τουτέστι νὰ ἀφιερῶνται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἔργον τὸ πρὸς τὴν θέσιν εἰς ἣν ἐτοποθετήθη συνδεόμενον. Ἡ πολιτεία τοποθετεῖ ἕνα ἕκαστον ἐκεῖ ὅπου δύναται νὰ ἀναπτύξῃ πληρέστερον τὰ χάρισματά δι' ὧν ἔχει ἐκ φύσεως προικισθῇ. Ὅσοι ἔχουν τὸ χάρισμα τοῦ νοῦ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἀρετῶν, γίνονται οἱ ἡγέται τῆς πολιτείας· ὅσοι δὲν ἔχουν τὸ χάρισμα τοῦ νοῦ, ἀλλὰ ἀπάσας τὰς λοιπὰς ἀρετάς, ἰδίᾳ δὲ τὴν ἀρετὴν τῆς ἀνδρείας, ὀρίζονται φύλακες τῆς πολιτείας, ὅργανα τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ· ὅσοι τέλος οὔτε τὸ χάρισμα τοῦ νοῦ οὔτε τῆς ἀνδρείας ἔχουν, αὐτοὶ ὀφείλουν νὰ εἶναι σώφρονες καὶ νὰ ἀφιερῶνουν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας τῆς πόλεως, ἀναγνωρίζοντες τὴν ἡγεσίαν τοῦ νοῦ καὶ ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς ἐπιταγὰς αὐτοῦ. Πάντες ὅμως ὀφείλουν νὰ εἶναι καὶ δίκαιοι, νὰ ἐντάσσουν τουτέστιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πολιτείας καὶ νὰ ἐναρμονίζον τὴν πράξιν των πρὸς τὰς πράξεις τῶν ἄλλων.

Τούτου ἕνεκεν εἰς πάντας, ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἀφιερωμένους εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας, τοὺς καλουμένους γεωργοὺς καὶ δημιουργοὺς, ἐπιβάλλεται νόμος ὁ περιορισμὸς εἰς τὸ λειτούργημα, δι' ὃ ἐκ τῆς τοποθετήσεώς των προωρίσθησαν. Οἱ φύλακες μόνον φύλακες δικαιοῦνται νὰ εἶναι, ἐφ' ὅσον δὲν προαχθῶν εἰς ἡγήτας, ἕκαστος δὲ ἐπαγγελματίας εἰς ἕνα μόνον ἐπάγγελμα ὀφείλει νὰ ἐπιθίδεται, κολαζομένης τῆς ἀσκήσεως περισσοτέρων, βάσει τῆς ἀρχῆς ὅτι ἕκαστος ὀφείλει νὰ ἐπιθίδεται εἰς τὸ ἔργον διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι περισσότερον προικισμένος. Ὅ

23. Οὕτω ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς πολιτείας ἀναπτύσσονται ἡ ἀρετὴ τοῦ νοῦ - ἡ σοφία, ἡ ἀρετὴ τοῦ θυμικοῦ - ἡ ἀνδρεία, ἡ ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ - ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀρετὴ δι' ἧς ἅπασαι αἱ λοιπαὶ βασικαὶ ἀρεταὶ ἐναρμονίζονται καὶ συμπορεύονται πρὸς τὸν αὐτὸν στόχον, ἡ δικαιοσύνη. (Ἴδε ὁρισμοὺς αὐτῶν καὶ ἐν Πολ. 442 b - d). Ἡ ἐκδίπλωσις ὅμως αὐτῶν πρέπει, διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἐν τῇ πληρότητί της, νὰ εἶναι σύνδρομος, ἰσόρροπος καὶ ἀρμονικὴ. Πρέπει νὰ δύναται ἕκαστον ἄτομον νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ἀρετάς του, ὅχι μόνον χωρὶς νὰ παρακωλύεται ἀπὸ τὴν δρασίαν τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἰδική του δρασίς νὰ συμπληρῶνῃ τὴν δρασίαν τοῦ ἄλλου, καὶ ἔτι πλέον νὰ τὴν προάγῃ. Τέλος δὲ πρέπει ὅλων ἡ δρασίς νὰ ἀπαρτιζῇ ἀρμονικὸν σύνολον, τὸ ὁποῖον καὶ νὰ πραγματοποιῇ, κατὰ τὸν πληρέστερον δυνατὸν τρόπον, τὸ σύνολον τῶν ἀρετῶν διὰ τοῦ συνόλου τῶν ἀνθρώπων.

Πλάτων κατ' ἔξοχὴν πολεμᾷ τὴν πολυπραγμοσύνην ὡς ἀντίθετον πρὸς τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ταλάντων ἐκάστου²⁴.

Εἶναι κατὰ ταῦτα ἡ λειτουργικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ ἐξ ει δ ί κ ε υ σ ι ς στοιχεῖον ἀπαραίτητον τῆς κατὰ δικαιοσύνην ὀργανώσεως τῆς πολιτείας.

10. Ἡ τοιαύτη κατὰ δικαιοσύνην τάξις, ὀρίζουσα δεσμευτικῶς τὴν θέσιν καὶ τὴν λειτουργίαν ἐκάστου ἀτόμου, δὲν συντελεῖται παρὰ φαινομενικῶς ἐπὶ θυσία τῆς πλήρους ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος. Ἀντιθέτως αὕτη εἶναι ἡ ἐπιτρέπουσα καὶ προάγουσα τὴν πλήρη αὐτῆς ἀνάπτυξιν.

Ἐν τῇ τελείᾳ κοινωνικῇ ἐνότητι, ἐν ἣ ἕκαστον μόνιον εἶναι τοποθετημένον εἰς τὴν φύσει προσιδιάζουσαν αὐτῷ θέσιν, ἀσφαλῶς συντελεῖται καὶ ἡ μείζων δυνατὴ ἀνάπτυξις καὶ ἐνὸς ἐκάστου καὶ τοῦ συνόλου. Εἰς ἃς ὅμως πολιτείας ἡ τοιαύτη τελεία κοινωνικὴ σύνθεσις δὲν ἔχει συντελεσθῆ καὶ δὲν πράττει ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ, εἶναι ὄχι μόνον δυνατὴ, ἀλλὰ καὶ πιθανή ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς τάξεως τοῦ συνόλου καὶ τῶν ἀτόμων. Εἶναι πιθανὸν τότε, εἴτε τὸ ἄτομον, ἀναπτυσσόμενον πλήρως, νὰ συγκρούεται πρὸς τὴν πολιτειακὴν τάξιν, ἢ ἀντιστρόφως, τὸ σύνολον, κινούμενον πρὸς ἐπιβολὴν τῆς πολιτειακῆς τάξεως, νὰ πλήττει τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτόμου. Γενᾶται τότε τὸ διὰ τὰς ἱστορικὰς πολιτείας μέγα καὶ μόνιμον πρόβλημα τῶν ἀντινομιῶν ἐν τῇ πράξει, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῆ μὲ μόνον κριτήριον τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης, πρὸς καθορισμὸν τοῦ ὀρθοῦ μέτρου. Γενᾶται ὁμοίως τότε τὸ πρόβλημα τῆς ἄρσεως τῶν συγκρούσεων μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων ἀρετῶν, ὅπως τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς πραότητος, διὰ τῆς ἀνευρέσεως καὶ ἐδῶ, βάσει τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης, τῆς χρυσῆς τομῆς, ἐνθα τὰ ἀντίθετα συγκεράννυνται. Ὁ τέλειος πολίτης ὀφείλει νὰ ἔχη ταυτοχρόνως πᾶσαν ἀρετήν. Ἐν τούτοις «εἰς ταῦτόν συμφέσθαι αὐτῆς (τῆς ἀρετῆς) τὰ μέρη ὀλιγάκις ἐθέλει, τὰ πολλὰ δὲ διεσπαρμένη φέεται»²⁵. Ἡ συνύπαρξις ὅμως τῶν διεσπαρμένων τούτων, κατὰ τὸ ὀρθὸν μέτρον ἐκάστοτε, ἐπιβάλλεται, καὶ εἶναι ἔργον τῆς δικαιοσύνης.

11. Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ὁ Πλάτων εἰς τὸ νόημα τῆς δικαιοσύνης δίδει εὖρος καὶ βάθος πόρρω ἀπέχοντα ἀπὸ τὴν συνήθη περὶ δικαιοσύνης σύγχρονον ἀντίληψιν.

24. «... δύο δὲ ἐπιτηδεύματα ἢ δύο τέχναις ἀκριβῶς διαπονεῖσθαι σχεδὸν οὐδεμία φύσις ἰκανὴ τῶν ἀνθρωπίνων» Νόμ. 864 d-e. Βλ. καὶ Πολ. 374 a.

Πολύπλευρος ἀνάπτυξις τῆς προσωπικότητος καθίσταται, λόγῳ τῆς ἐφ' ὅλων τῶν ὄψεων τῆς ζωῆς ἐποπτείας, δυνατὴ εἰς τὸ ἀνώτατον στάδιον τῆς παιδείας, τὸ φιλοσοφικόν· δὲν δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς γενικὸν κανόνα, ἰσχύοντα διὰ τοὺς πολλούς.

25. Πολ. 503 b.

Σκοπὸς τῆς πολιτείας εἶναι ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης καὶ τελικῶς τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐν τῷ σκοπῷ τούτῳ περιλαμβάνεται ἡ ὅλη πολιτιστικὴ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου. Ρυθμίζουσα καὶ ἐπιτάσσουσα τὴν καλλιέργειαν πασῶν τῶν ἀρετῶν, καὶ δι' αὐτοῦ πασῶν τῶν ἀξιών, ἡ δικαιοσύνη κατατείνει εἰς τὴν δημιουργίαν πολιτείας πολιτισμοῦ²⁶.

Ὁ Πλάτων ἀποκλείει ὡς τελικὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας τὴν αὔξησιν τοῦ ὑλικοῦ πλοῦτου, τῆς ὑλικῆς δυνάμεως, πέρα τοῦ μέτρου τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τῆς ὀλοκλήρωσιν. Πιστεύει μάλιστα ὅτι, ὅταν δημιουργηθῶσι πολιτεῖαι δικαιοσύνης, θὰ ἐκλείψουν καὶ τὰ αἷτια τὰ προκαλοῦντα τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ὑπεραυξήσεως τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ὑλικῆς δυνάμεως, καὶ συνεπῶς καὶ τὰ αἷτια τὰ προκαλοῦντα τοὺς πολέμους²⁷.

12. Βασικὸς ὄρος τῆς κατὰ δικαιοσύνην ἀσκήσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἶναι ὅπως ἡ ἀσκήσις αὐτῆς ἀποβλέπη εἰς τὴν ἀξιοποίησιν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν πάντων τῶν πολιτῶν καὶ οὐχὶ μέρους αὐτῶν, τάξεώς τινος ἢ φατρίας ἢ οἰκογενείας. «Ὁὐ μὴν πρὸς τοῦτο βλέποντες τὴν πόλιν οἰκίζομεν, ὅπως ἐν τι ἡμῶν ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον, ἀλλ' ὅπως ὅτι μάλιστα ὅλη ἢ πόλις»²⁸.

Ὅλαι αἱ ἱστορικαὶ πολιτεῖαι, εἴτε ἔχον τυραννικὰ εἴτε ὀλιγαρχικὰ εἴτε καὶ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, δὲν εἶναι πολιτεῖαι, κατὰ Πλάτωνα, ἀλλὰ «στασιωτεῖαι», ἀκριβῶς διότι δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ συνόλου, ἀλλὰ μᾶς κρατούσης τάξεως, εἴτε αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀλίγους, εἴτε ἀπὸ πολλούς, εἴτε ἀπὸ τοὺς εὐπόρους, εἴτε ἀπὸ τὸν δῆμον. «Τὰς οὐ πολιτείας ἔργωγε αἰτίας εἶναι φημι ὡς πολλάκις εἴρηκα ἐν τοῖς πρόσθεν λόγοις, δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν καὶ

26. Ὁ ὄρος πολιτισμὸς, ὡς τούτου γίνεται χρῆσις ἐν τῇ συγχρόνῳ φιλοσοφίᾳ, δὲν ἀπαντᾷ παρὰ Πλάτωνι· ὑπάρχει τὸ νόημα ὅμως τοῦ πολιτισμοῦ ὡς τῆς καλλιέργειας τῶν ἀπολύτων ἀξιών. Ἡ καλλιέργεια αὕτη συντελεῖται διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, τῶν θεωρητικῶν καὶ τῶν πρακτικῶν, τοῦ νοῦ καὶ τοῦ ἤθους. Ἐφ' ὅσον κατὰ Πλάτωνα εἰς τοῦτο πρέπει νὰ ἀποβλέπη ἡ ἀληθὴς πολιτεία, ὀρθῶς ὑποστηρίζομεν ὅτι ὁ Πλάτων θέλει νὰ ιδρύσῃ κατέναντι τῶν πολιτειῶν τῶν ἐπιδιωκουσῶν ὑλικά πλεονεκτήματα ἢ καὶ ἀπλᾶς τεχνικὰς ἐπιδόσεις, τὴν πολιτείαν ἔνθα καλλιεργοῦνται αἱ ἀπόλυτοι ἀξίαι διὰ τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, τὴν πολιτείαν πολιτισμοῦ.

27. Πολ. 373 e, Φαίδ. 66 c: «... καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. Διὰ γὰρ τὴν τῶν χρημάτων κτήσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίνονται, τὰ δὲ χρήματα ἀναγκαζόμεθα κτᾶσθαι διὰ τὸ σῶμα...».

28. Πολ. 420 b. Βλ. 421 b-c, Νόμ. 757 d.

τυραννίδα. Τούτων γὰρ δὴ πολιτεία μὲν οὐδεμία, στασιωτεῖα δὲ πᾶσαι λέγοντ' ἂν ὀρθότατα»²⁹.

13. Μεταξὺ τῶν ἀτόμων τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ κοινωνικὸν σύνολον, ἵνα εὐρίσκειται ἕκαστος εἰς ἣν προσήκει θέσιν, πρέπει νὰ βασιλεύῃ ἡ ἰσότης γεωμετρικῆ, ἰσομένη πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν ἀνισότητα τῶν ἀνίσων, «τῷ μὲν γὰρ μείζονι πλείω, τῷ δὲ ἐλάττονι σμικρότερα νέμει, μέτρια διδοῦσα πρὸς τὴν αὐτῶν φύσιν ἐκατέρω»³⁰. Πρέπει ὁμῶς νὰ βασιλεύῃ καὶ εἰρήνη, καὶ φιλία καὶ ἀλληλεγγύη. Ταῦτα πάντα ἀποτελοῦν ἐπίσης ἀπόρροιαν τῆς πλατωνικῆς περὶ δικαιοσύνης ἰδέας καὶ κατὰ συνακολουθίαν τῆς ὀρθῆς, τῆς δικαίας τοποθετήσεως ἐκάστου.

14. Ἡ δικαιοσύνη περαιτέρω πρέπει νὰ βασιλεύῃ ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν πολιτῶν τῆς αὐτῆς πολιτείας, ἀλλὰ ὅπουδήποτε δημιουργεῖται κοινωνικὸς δεσμός, ὅπουδήποτε ἢ πρᾶξις θέτει ἀντιμέτωπον ἄνθρωπον πρὸς ἄνθρωπον. Ὅπως ὀφείλει πᾶς πολίτης νὰ πράττῃ τὰ ἑαυτοῦ, τὰ ἑαυτῆς ὀφείλει νὰ πράττῃ καὶ πᾶσα πολιτεία. Ἡ δικαιοσύνη πρέπει νὰ βασιλεύῃ καὶ μεταξὺ τῶν ἐλληνίδων πόλεων καὶ μεταξὺ πάντων τῶν ἐθνῶν. Ἀποκλείει τὴν ἐπιδίωξιν ἀγαθῶν πέρα τῶν κατὰ δικαιοσύνην ἐκάστη πολιτεία ἀνηκόντων, τὴν κατάκτησιν ἐδαφῶν, τὴν ἀπόκτησιν μείζονος ὕλικῆς ἰσχύος. Ἀποκλείει τὸν ἐπιθετικὸν, τὸν κατακτητικὸν πόλεμον. Ἐπιτρέπει τὴν δικαίαν ἄμυναν καὶ πέρα αὐτῆς ἐπιτάσσει τὴν εἰρήνην.

«Τό γε μὴν ἄριστον οὔτε ὁ πόλεμος, οὔτε ἡ στάσις, ἀπευκτὸν δὲ τὸ δεηθῆναι τούτων, εἰρήνη δὲ πρὸς ἀλλήλους ἅμα καὶ φιλοφροσύνη. . . οὗτ' ἂν νομοθέτης ἀκριβῆς, εἰ μὴ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετοῖ ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνεκα τὰ τῆς εἰρήνης»³¹.

29. Νόμ. 832 b. Βλ. καὶ Νόμ. 715 b: «Ὅσοι μὴ συμπάσης τῆς πόλεως ἕνεκα τοῦ κοινοῦ ἐτέθησαν οἱ δ' ἕνεκα τινῶν, στασιώτας ἀλλ' οὐ πολίτας τούτους φημέν».

30. Νόμ. 757 b-c: «Λυοῖν γὰρ ἰσοτήτων οὔσαι, ὁμωνύμοι μὲν, ἔργω δὲ εἰς πολλὰ σχεδὸν ἐναντίαν, τὴν μὲν ἐτέραν εἰς τὰς τιμὰς πᾶσα πόλις ἰκανὴ παραγαγεῖν, καὶ πᾶς νομοθέτης, τὴν μέτρῳ ἴσῃ καὶ σταθμῷ καὶ ἀριθμῷ, κλήρω ἀπευθύνων εἰς τὰς διανομὰς αὐτήν· τὴν δὲ ἀληθεστάτην καὶ ἀρίστην ἰσότητα οὐδέτι ῥάδιον παντὶ ἰδεῖν. Διὸς γὰρ δὴ κρίσις ἐστὶ· καὶ τοῖς ἀνθρώποις αἰεὶ σμικρὰ μὲν ἐπαρκεῖ· πᾶν δὲ ὅσον ἂν ἐπαρκεσθῆ πόλεσιν ἢ καὶ ἰδιώταις, πάντ' ἀγαθὰ ἀπεργάζεται. Τῷ μὲν γὰρ μείζονι πλείω, τῷ δὲ ἐλάττονι σμικρότερα νέμει, μέτρια διδοῦσα πρὸς τὴν αὐτῶν φύσιν ἐκατέρω. Καὶ δὴ καὶ τιμὰς μείζοσι μὲν πρὸς ἀρετὴν, αἰεὶ μείζονες· τοῖς δὲ τοῦναντίον ἔχουσιν ἀρετῆς τε καὶ παιδείας, τὸ πρότερον ἐκατέροις ἀπονέμει κατὰ λόγον». — Γοργ. 508 a: «Ἀλλὰ λέληθέ σε ὅτι ἡ ἰσότης ἢ γεωμετρικὴ καὶ ἐν θεοῖς καὶ ἐν ἀνθρώποις μέγα δύναται».

31. Νόμ. 628 c-d.

Ἦ Ο Πλάτων ἐπικρίνει τὰς δωρικές πολιτείας, διότι αὐταὶ ἀκριβῶς τοῦτο ἐπραττον. Ἀποβλέπουσαι εἰς τὸν πόλεμον κυρίως καὶ οὐχὶ τὴν εἰρήνην, ἐκαλλιέργουν μονοπλευρῶς τὴν ἀρετὴν τῆς ἀνδρείας καὶ δὲν ἐπεδίωκον τὴν ἰσόρροπον καὶ διὰ τῆς δικαιοσύνης ἐνηρμονισμένην ἀνάπτυξιν καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν³².

Ἦ Ο Πλάτων διακρίνει τὰς διαπολιτειακὰς σχέσεις μεταξὺ ἐλληνίδων πόλεων καὶ τὰς πρὸς μὴ ἐλληνικὰς πολιτείας σχέσεις. Τὸν πόλεμον μεταξὺ ἐλληνικῶν πόλεων θεωρεῖ ἐμφύλιον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν. Διὸ καὶ τὸν θέλει πλέον φιλόνηρον³³. Τὸν πόλεμον κατὰ βαρβάρων, εἰς ὃν συγκροῦνται δύο κόσμοι, δύο πολιτισμοί, δὲν θεωρεῖ ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπιδοκιμάζει. Τὸ ἰδανικὸν εἶναι ἢ μεταξὺ τῶν ἐλλόγων ὄντων εἰρήνη³⁴.

15. Προφανῆς ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Πλάτων, θέτων τὴν δικαιοσύνην ὡς ἀρχὴν τῆς διαπολιτειακῆς ζωῆς, θέλει καὶ τὴν διαφύλαξιν τῆς ὑποστάσεως τῶν καθ' ἐκάστην πολιτειῶν, τὴν ἐλευθερίαν των. Σκοπὸς ἐπομένως πάσης πολιτείας, ἐννύαρχον εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης, κατὰ Πλάτωνα, καίτοι δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα τοῦτο εἰδικότερον, εἶναι καὶ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία ἐκάστης πόλεως καὶ ἡ διαφύλαξις αὐτῆς. «Ὅτι τὴν πόλιν ἐλευθέραν τε εἶναι δεῖ καὶ ἔμφρονα καὶ ἐαυτῇ φίλην»³⁵.

16. Ἐντὸς τῆς πόλεως ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης ἀποκλείει πᾶσαν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἱεράρχησιν ἄλλην πλὴν ἐκείνης, ἣτις στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀρετῶν

32. Νόμ. 705 d-e. Αἱ ἐπικρίσεις αὐταὶ διατυπῶνται ἀπὸ φιλόσοφον ὅστις κατὰ τὰ ἄλλα ἰδιαζόντως τιμᾷ τὰς δωρικές πολιτείας, ἐν Κρήτῃ καὶ Πελοποννήσῳ, τὰς διαμορφώσασα τὴν πολιτικὴν των τάξιν ἐν ὄψει οὐχὶ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ τοῦ πολέμου, τὸν ὅποιον καὶ ἐθεώρουν ὡς φυσικὴν κατάστασιν ἀναπότρεπτον.—(Νόμ. 826 a-b): «Ἦν γὰρ καλοῦσι οἱ πλεῖστοι ἀνθρώπων εἰρήνην, τοῦτ' εἶναι μόνον ὄνομα, τῷ δ' ἔργῳ πᾶσαν πρὸς πάσας τὰς πόλεις ἀεὶ πόλεμον ἀκήρυκτον κατὰ φύσιν εἶναι». Βλ. καὶ Νόμ. 803 d.

33. Πολ. 470 c-d. «Καλῶς γε, ἔφη. Ἦλληνας μὲν ἄρα βαρβάρους, καὶ βαρβάρους Ἦλλησι πολεμεῖν μαχομένους τε φήσομεν, καὶ πολεμίους φύσει εἶναι, καὶ πόλεμον τὴν ἔχθραν ταύτην κλητέον. Ἦλληνας δὲ Ἦλλησι, ὅταν τι τοιοῦτον δρῶσι, φύσει μὲν φίλους εἶναι, νοσεῖν δ' ἐν τῷ τοιούτῳ τὴν Ἦλλάδα καὶ στασιάζειν. Καὶ στάσις τὴν τοιαύτην ἔχθραν κλητέον.» Βλ. καὶ Πολ. 469 b, 471 a, Μενέξενος 242 d.

34. Ἦ Ο Πλάτων πολλάκις ἐκφράζεται μετὰ θαυμασμοῦ διὰ μὴ Ἦλληνας, ὅπως π.χ. διὰ τοὺς αἰγυπτίους εἰς Νόμ. 819 a-b, Τίμ. 22 c-23 c, Κριτίαν 113 c κ.έ.

35. Νόμ. 693 b: «Ὅτι τὴν πόλιν ἐλευθέραν τε εἶναι δεῖ καὶ ἔμφρονα καὶ ἐαυτῇ φίλην». Βλ. καὶ 694 b, 701 d. Τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν τῆς πόλεως τὴν ἐνεπιστεῦστο ὁ Πλάτων ὅχι τόσον εἰς τὴν ὀλικὴν τῆς δύναμιν ὅσον εἰς τὴν ἀρετὴν τῶν πολιτῶν (Νόμ. 742 d-e). Ἦ Ἐπηρεαζόμενος κατὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰς πολιτικοστρατιωτικὰς συνθήκας τοῦ καιροῦ του, ἦθελε τὴν κατ' ἰδέαν πόλιν οὐχὶ μεγαλόπολιν, ἀλλὰ καλλιπόλιν. Πολ. 423 a, 442 b, 527 c.

ἐκάστου. Οὔτε ἐπομένως ἢ καταγωγῇ, οὔτε ὁ πλοῦτος, δύνανται νὰ γίνουν βάσις τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ἱεραρχίας, ἀλλὰ μόνον ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ποιότης.

Τὴν θέσιν ὁμως ἐκάστου καὶ τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ δὲν τὴν προσδιορίζει κατὰ Πλάτωνα οὔτε ὁ ἀριθμὸς. Ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πολλοὶ θέλουν νὰ ὀρίσουν τὴν θέσιν τινὸς ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ θέσις αὕτη εἶναι ἡ ὀρθή. Τὴν ὀρθὴν θέσιν ἐκάστου ὀρίζει ὁ νοῦς, ἡ ποιότης καὶ ὄχι ἡ ποσότης. Καταδικάζει συνεπῶς ὁ Πλάτων ὅλα τὰ πολιτικὰ καθεστῶτα τὰ ὁποῖα δὲν προσνέμουν ἐνὶ ἐκάστῳ τὴν ἀρμόζουσαν κατὰ δικαιοσύνην θέσιν, τὰ καθεστῶτα τὰ ὁποῖα δὲν παρέχουν ἐνὶ ἐκάστῳ τὴν δυνατότητα τῆς ἀναπτύξεως ὅλων τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, τέλος τὰ καθεστῶτα τὰ ὁποῖα δὲν ἐναρμονίζουν τὴν δρᾶσιν ἐκάστου πρὸς τὴν δρᾶσιν πάντων τῶν ἄλλων, ἔστω καὶ ὅταν τὰ καθεστῶτα ταῦτα ἐνεργοῦν οὕτως ἐν ὀνόματι τῆς ἀρχῆς τῆς πλειοψηφίας, ἐν ὀνόματι τοῦ μείζονος ἀριθμοῦ.

Αἱ ἄρχουσαι τάξεις εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος ἔχουν μόνον προνομία εὐθηνῶν καὶ φροντίδων, διότι εἶναι ἱκαναὶ νὰ τὰς ἐπωμισθοῦν, οὐδέποτε προνομία ἀπολαύσεων.

Εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν, ὅπως συμβαίνει ἐνίστε καὶ σήμερον, τὸ πάθος τῆς ἰσότητος ἢ ἀκριβέστερον τῆς ἰσοπεδώσεως τῶν ἀρίστων, συνεχέετο ἐν Ἀθήναις πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ὁ Πλάτων, ὀρθοτομῶν τὸν λόγον καὶ ἐξυψώνων τὴν σκέψιν ὑπεράνω τῶν «μεταβλητῶν» τοῦ καιροῦ του, ἐδίδαξε τὸ ἀληθὲς νόημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Καλὸν εἶναι ὅπως τὰς τοιαύτας βασικὰς ἐννοίας μὲ τὰς ὁποίας ἐργαζόμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ ἐνίστε καὶ παίζομεν, τὰς ὑποβάλλωμεν, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς π υ ρ ᾶ ς, ἐλέγχοντες τὴν ἀντοχὴν αὐτῶν ἐπὶ σκληροτάτου μετάλλου, ὅπως εἶναι ἡ σκέψις τοῦ μεγάλου ἀθηναίου φιλοσόφου.

17. Οἱ σκοποὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὡς καθωρίσθησαν ἐν τοῖς ἡγουμένοις, τοποθετοῦν τὴν πορείαν τῆς πολιτείας ἐντὸς ὠρισμένης κοίτης, ἀποκλειομένης πάσης παρεκκλίσεως ἀπ' αὐτῆς. Ὅσοι δι' αὐτὸ πολιτικοὶ δὲν ἔταξαν ὡς τέρας τῆς πολιτικῆς τῶν δράσεως τοὺς σκοποὺς αὐτούς, ἀλλὰ ἄλλους, ὡς τὴν ὕλικὴν δύναμιν τῆς πολιτείας ἢ τὴν ὕλικὴν ἀπόλαυσιν τῶν πολιτῶν, δὲν εἶναι κατὰ Πλάτωνα ἄξιοι πολιτικοί, ὅσονδήποτε καὶ ἂν τοὺς θεωρῇ μεγάλους τὸ πλῆθος. Διότι . . . «ἄνευ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, λιμένων καὶ νεωρίων καὶ τειχῶν καὶ φόρων καὶ τοιούτων φλυαριῶν ἐμπεπλήκασιν τὴν πόλιν»³⁶. Ἐμπεπλήκασιν τὴν πόλιν τυχαίων μερικωτέρων ἐπιδιώξεων ἄνευ τῆς ἀναφορᾶς αὐτῶν εἰς τὸν μόνον ὀρθὸν τε-

36. Γοργ. 519 a. Βλ. καὶ 517 b.

λικὸν σκοπὸν. Τοῦτο δὲ εἶναι ἴδιον «ἀνδρῶν ρητορικῶν, πολιτικὸν φρόνημα φυσῶντων, ἄνευ τῆς τοῦ βελτίστου ἐπιστήμης»³⁷.

18. Εἰς τὰς πολιτείας τὰς πορευομένας κατὰ δικαιοσύνην ἀντιπαραθέτει ὁ Πλάτων δύο κατηγορίας πολιτειῶν. Πρῶτον τὴν «ἀναγκαιοτάτην πολιτείαν»³⁸, ἣτις εἶναι γέννημα τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ, ἰδίᾳ διὰ τοῦ προ-
ιόντος καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ἱκανοποιοῦνται αἱ βασικαὶ ἀνάγκαι τῆς φυσικῆς ζωῆς³⁹. Διὸ καὶ ὁ Πλάτων τὴν ἀποκαλεῖ: «ὕδων πόλιν», πόλιν χοίρων⁴⁰. Δεύτερον τὴν «τροφῶσαν» ἢ «φλεγμαίνουσαν» πολιτείαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔχει ἀναπτυχθῆ ὁ ὕλικός πολιτισμός, ἐλλείπει ὅμως ἡ εὐνομία, ἡ πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ τάξις⁴¹. Τὰς δύο αὐτὰς πολιτείας ὁ Πλάτων δὲν ἀναγνωρίζει ὡς πλήρεις, ὡς ὀρθὰς πολιτείας. Ἐὰν θεωρηθοῦν χρονικῶς προηγούμεναι τῆς ἀληθοῦς πολιτείας, δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀποτελοῦσαι προστάδια αὐτῆς. Τοῦ πρώτου προστάδιου ἡ πολιτεία περιέχει μόνον τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦν εἰς τὴν συγκρότησιν αὐτῆς τοῦ «ζῆν ἔνεκεν». Τοῦ δευτέρου ἡ πολιτεία περιέχει ὅλα τὰ ὕλικά στοιχεῖα τὰ συνιστῶντα, εἰς τὴν σύγχρονον πολιτείαν, τὸν τεχνικὸν πολιτισμόν, ἐλλείπει ὅμως ὁ πνευματικὸς πολιτισμός, ἡ ἀρετὴ τῆς δικαιοσύνης. Εἰς τὸ προστάδιον τοῦτο σταματοῦν αἱ πλεῖστα τῶν ἱστορικῶν πολιτειῶν.

19. Οἱ εἰς τὴν πολιτικὴν πράξιν ἐπιδιδόμενοι, ἀλλὰ καὶ τινες θεωρητικοί, ἀντικρούζον, ἄλλοτε μὲ συγκατάβασιν, ἄλλοτε καὶ μὲ δυσπιστίαν τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν καθορισμὸν ἑνὸς ἀμετακινήτου τελικοῦ σκοποῦ τῆς πολιτικῆς πράξεως.

Πρὸς τοὺς ὁμοίως πρὸς αὐτοὺς σκεπτομένους σοφιστὰς τῆς ἐποχῆς του, ὁ Πλάτων ἀπαντᾷ, ὅτι οἱ πολιτικοί, οἱ πράττοντες ἄνευ ἐπιγνώσεως τοῦ ὀρθοῦ τελικοῦ σκοποῦ, διττῶς ἐνδέχεται νὰ ἀστοχήσουν, ἢ κακῶς πορευόμενοι ἢ πορευόμενοι ἴσως καλῶς, ἀλλὰ τυχαίως, ἰδίᾳ διότι, μετακινούμενοι ἀπὸ καιρικοῦ σκοποῦ εἰς ἕτερον τοιοῦτον, δὲν διακρίνουν τὸ τελικὸν τέρμα πρὸς τὸ ὁποῖον φέρονται. Ὅλοι αὐτοὶ ἀδυνατοῦν νὰ ἀπαντήσουν ἱκανοποιητικῶς εἰς τὸ ἐρώτημα: διατί, ἐν τελευταία ἀναλύσει, ἐπιδιώκεται ὁ ἐκάστοτε συγκεκριμένος σκοπός. Ἐδυνατοῦν ἐπομένως νὰ τὸν ἐλέγξουν βάσει ἑνὸς σταθεροῦ κριτηρίου. Βλέπουν πολλοὺς ἐνδεχομένως ἐπαλ-

37. Ἀλκιβ. 145 e.

38. Πολ. 369 d.

39. Πολ. 369 e, 372 b, Πρωταγ. 322 b.

40. Πολ. 372 d.

41. Πολ. 372 d-e.

λήλους, συγκεκριμένους δὲ πάντοτε, σκοποὺς καὶ δὲν βλέπουν τὸν ἕνα τελικόν, ὅστις πρέπει νὰ αποφασίζῃ περὶ ὅλων τῶν ἄλλων. "Όταν ὅμως δὲν κατορθώῃ ἡ σκέψις νὰ ἴδῃ αὐτὸν τὸν ἕνα, τότε κινδυνεύει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἀπειρῶν ἀντιθέτων κινήτρων, νὰ τραπῇ πρὸς ἀτραπούς, αἵτινες τὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν ἕνα ὀρθὸν σκοπὸν, τὸν σκοπὸν τῆς ιδέας.

Ἐπιπλέον ζητεῖ ἀπὸ τὸν πολιτικὸν νὰ μὴ σταματᾷ εἰς τὰ πολλά, ἀλλὰ νὰ ἀνέροχεται μέχρι τοῦ ἐνόου, διὰ τὸ ὅποῖον τὰ πολλά ὑπάρχουν. «Ὁδοῦν ἐλέγομεν τὸν γε πρὸς ἕκαστα ἄκρον δημιουργόν τε καὶ φύλακα, μὴ μόνον δεῖν πρὸς τὰ πολλά βλέπειν δυνατὸν εἶναι, πρὸς δὲ τὸ ἐν ἐπέεσθαι, γνῶναί τε καὶ γνόντα πρὸς ἐκεῖνο συντάξασθαι πάντα ξυνορῶντα»⁴².

Ἡ γνῶσις τοῦ ἐνόου ἐπιτρέπει εἰς τὸν πολιτικὸν νὰ συντάσῃ πάντα τὰ ξυνορῶμενα, νὰ ἐναρμονίξῃ ὅλας τὰς ἐνεργείας καὶ τὰς σκέψεις του. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ πραγματικὴν πολιτικὴν: ἡ ἐνότης πάσης ἐνεργείας ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ ἐνόου ὀρθοῦ σκοποῦ, ἡ ἐσωτερικὴ συνέπεια πάντων τῶν ἐπὶ μέρους ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ σταθερὸν σημεῖον τοῦ σκοποῦ ἐκείνου, ὅστις, ὑπὸ τὰς ἐκάστοτε ἱστορικὰς συνθήκας, ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν τῆς ιδέας τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἐπέκεινα ταύτης, τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ.

20. Πρόθεσις τοῦ Πλάτωνος καθορίζοντος ἀμετακινήτους σκοπούς, πρὸς οὓς ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ πορεύεται, εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς καταστάσεως διαρκείας. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ὅπως ἐνστερνίζωνται τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς αἱ συνεχῶς ἐπερχόμεναι νέα γενεαί. Ὡς ιδέαι ἀντιπαιαίουσαι πρὸς τὴν ὕλην, πρὸς τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας, πρέπει κατόπιν ἐπιμόχθου ἀσκήσεως νὰ κατακτοῦν τὰς νέας ψυχάς. Πρέπει ὄχι μόνον νὰ γινώσκωνται, ἀλλὰ καὶ νὰ γίνωνται ἕξεις, αἱ δὲ ψυχὰι τῶν πολιτῶν νὰ ὁμοιάζων πρὸς πύονας ἀγρούς, ὅπου οἱ σκοποὶ αὐτοὶ θὰ βλαστάνουν καὶ θὰ καρποφοροῦν.

Ἀποστολὴ ἐπομένως τῆς πολιτείας μεγίστη εἶναι ἡ παιδεία, ἡ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν διάπλασιν πολιτῶν ἱκανῶν νὰ κατανοήσουν τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς ὡς ἀποτελοῦντας ἐπιταγὰς τοῦ λόγου καὶ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς αὐτούς, εἴτε ἄρχοντες εἶναι, εἴτε ἀρχόμενοι. Ἐνεῦ παιδείας, οὔτε καλοὶ ἡγέται, οὔτε καλοὶ νόμοι σώζων τὴν πολιτείαν⁴³. Ὅπου ἀντιθέτως ἡ παιδεία ἔχει καλῶς, καὶ νόμοι καλοὶ θεσπίζονται καὶ οἱ τεθεσπισμένοι καλῶς ἐφαρμόζονται. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι εἰς τὴν πολιτείαν τῶν «Νόμων» ἀνώτατος λειτουργὸς τῆς πολιτείας ἦτο ὁ ἐπὶ

42. Νόμ. 965 b.

43. Πολ. 423 e.

τῆς παιδείας ἐποπτεύων, «ὡς οὖσαν ταύτην τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τῇ πόλει ἀκροτάτων ἀρχῶν πολὺ μεγίστην»⁴⁴.

21. Ὁλόκληρος ἡ ζωὴ τῆς πολιτείας, ἡ θρησκευτικὴ, ἡ πολιτικὴ, ἡ κοινωνικὴ, ἡ καλλιτεχνικὴ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ λειτουργία παιδείας, ἔχουσα ἐσωτερικὴν συνέπειαν, ἐνότητα μεθόδου καὶ σκοποῦ⁴⁵. Ὅπως ἡ ἴδια ἡ πολιτεία, οὕτω καὶ ἡ παιδεία αὐτῆς ἀποβλέπει εἰς τὴν ταυτόχρονον καὶ ἐνηρμομισμένην ἐκκόλαψιν ὅλων τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ σώματος⁴⁶. Ἡ παιδεία τοῦ σώματος, διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ τοῦ καθ' ὅλα νενομοθετημένου, λιτοῦ, σχεδὸν ἀσκητικοῦ βίου, ἡ παιδεία τῆς ψυχῆς πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἀρετῶν διὰ τῆς ἐξεως καὶ διὰ τῆς γνώσεως, ἡ παιδεία εἰδικώτερον τοῦ νοῦ διὰ τῆς διαλεκτικῆς, εἶναι στάδια μιᾶς ἐνιαίας πορείας πρὸς ὀλοκλήρωσιν τοῦ πολίτου, τοῦ πλήρους ἀνθρώπου.

Σκοπὸς τῆς παιδείας εἶναι, πέρα τῶν ἐπὶ μέρος σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἱκανοτήτων, πέρα τῶν πρακτικῶν γνώσεων καὶ τῶν τεχνικῶν ἐπιδόσεων, ἡ καλλιέργεια τῶν ἀπολύτων ἀξιῶν, ἡ θεραπεία τοῦ πνεύματος ἐν τῇ ἐνότητί του, ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Πᾶσαν παιδείαν μὴ τάσσουσιν αὐτὸν τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν, πᾶσαν παιδείαν «εἰς χρήματα τείνουσαν, ἢ τινα πρὸς ἰσχὸν ἢ καὶ πρὸς ἄλλην τιὰ σοφίαν, ἄνευ νοῦ καὶ δίκης, βάνανσόν τ' εἶναι καὶ ἀνελεύθερον καὶ οὐκ ἀξίαν τὸ παραπάναι παιδείαν καλεῖσθαι»⁴⁷.

22. Ὁ Πλάτων ἐπιδιδῶν τὴν ἐνηρμομισμένην ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ἀρετῶν εἶχε πλήρη συνείδησιν τῶν ψυχολογικῶν ἀντιθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐνυπάρχουν εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν. Γνωρίζων τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἀρετῶν, ὡς τῆς πραότητος καὶ τῆς ἀνδρείας, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ συνυπάρχουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν, πρὸ παντὸς τῶν φυλάκων, ἀπέβλεπε πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ἵνα δημιουργήσῃ «τὸν σύνδεσμον ἀρετῆς μερῶν φύσει ἀνομοίων καὶ ἐπὶ τὰ ἐναντία φερομένων»⁴⁸. Ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης θὰ ἔδει νὰ ἐμπνέῃ καὶ τὴν παιδείαν ἐν τῇ ἀναζητήσῃ τοῦ ὀρθοῦ μέ-

44. Νόμ. 765 d-e. Βλ. καὶ Νόμ. 813 c-d.

45. Πολιτ. 308 c.

46. Πολιτ. 308 a, 310 a, 411 e-412 b, Τίμ. 87 d, 88 b: «...μία δὲ σωτηρία πρὸς ἄμφω, μήτε τὴν ψυχὴν ἄνευ σώματος κινεῖν, μήτε τὸ σῶμα ἄνευ ψυχῆς· ἵνα ἀμνηρομένο γίνωνται ἰσορρόπου καὶ ὑγιᾶ». Ἡ μονόπλευρος ἀνάπτυξις τῆς ἀρετῆς τῆς ἀνδρείας ἦτο τὸ χαρακτηριστικὸν ἐλάττωμα τῶν δωρικῶν πολιτειῶν. Νόμ. 803 d.

47. Νόμ. 643 e-644 a.

48. Πολιτ. 310 a. Βλ. καὶ Πολιτ. 309 b-d, 375, 410 a.

τρον, κατὰ τὴν συνενέργειαν τὸσον τῶν ἀρετῶν ἐν τῇ αὐτῇ ψυχῇ, ὅσον καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ αὐτῇ πόλει.

23. Ὁ Πλάτων καθορίζει τὰς βαθμίδας καὶ τὰς μορφὰς παιδείας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀσκῆται, ἀναλόγως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν ἱκανοτήτων ἐκάστης ἡλικίας, δι' ὅλου τοῦ βίου, ἀπὸ τοῦ λίκνου μέχρι τοῦ τάφου, ἄνευ διακοπῆς⁴⁹.

Ἡ βασικὴ παιδεία παρέχεται εἰς τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν. Εἰς τοὺς φύλακας παρέχεται, ἐπὶ πλέον ἀνωτέρα παιδεία, κυρίως ἡ μαθηματικὴ παιδεία, ἡ καλλιεργοῦσα τὴν διάνοιαν, εἰς δὲ τοὺς ἐπιλέκτους φύλακας τοὺς προωρισμένους νὰ καταστοῦν «τέλειοι φύλακες», δηλαδὴ «ἄνδρες βασιλικοί», παρέχεται ἡ πλήρης φιλοσοφικὴ παιδεία, ἡ καλλιεργοῦσα ὄχι μόνον τὴν διάνοιαν ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν, διὰ τῆς μνήσεως εἰς τὴν «διαλεκτικὴν». Ἡ τρίτη τάξις, τῶν γεωργῶν καὶ δημιουργῶν, ὠφελεῖ διὰ τῆς παρεχομένης αὐτῇ παιδείας νὰ γίνεται φορὸς τῆς ἀρετῆς τῆς σωφροσύνης, ἣτις συνίσταται εἰς τὴν θέλησιν πρὸς συμμόρφωσιν εἰς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ νοῦ. Συνίσταται τουτέστιν ἡ σωφροσύνη εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν κατὰ σοφίαν καὶ δικαιοσύνην ὀρισμῶν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, εἰς τὴν θέλησιν κατ' ἀκολουθίαν ἐκάστου τοῦ πράττειν τὰ ἑαυτοῦ. Ἀυτονοήτως οἱ θέλοντες νὰ πράττουν τὰ ἑαυτῶν ὀφείλουν νὰ εἶναι καὶ ἱκανοὶ πρὸς τοῦτο. Ὄφείλουν ἐπομένως νὰ διδάσκονται τὴν τέχνην, ἣ τὸ ἐπάγγελμα τὸ ὁποῖον εἶναι τεταγμένοι νὰ ἀσκήσουν⁵⁰. Οἱ χειροτέχνη ἰδίᾳ ὀφείλουν νὰ ἔχουν, ὅπως καὶ πᾶς πολίτης, παιδείαν αἰσθητικὴν, ὥστε εἰς τὰς μορφὰς τῶν κατασκευαζομένων παρ' αὐτῶν ἀντικειμένων νὰ ἐκφράζονται τὰ πρὸς τὸ νόημα τῆς κατ' ἰδέαν πολιτείας συνάδοντα σύμβολα⁵¹.

Οἱ φύλακες ὑποχρεοῦνται νὰ μορφώνονται ἐπὶ πλέον εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην, ὡς καὶ βραδύτερον εἰς τὴν ἀσκήσιν τῆς διοικήσεως τῆς πόλεως, προϊούσης δὲ τῆς ἀνόδου αὐτῶν εἰς τὰ ἀνώτερα λειτουργήματα τῆς πολιτείας, ὀφείλουν νὰ ἀποκτοῦν τὴν ἱκανότητα τῆς ἐρμηνείας καὶ τῆς συμπληρώσεως τῶν νόμων τῆς πόλεως. Τότε μόνον θὰ εἶναι καὶ ὄριμοι διὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Εἶναι προφανὲς ἐπομένως ὅτι ὁ Πλάτων ἔχει ὑπ' ὄφιν του καὶ μίαν εἰδικωτέραν παιδείαν, ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἰσχυρότων νόμων καὶ τὴν τέχνην τῆς συμπληρώσεως, ἐξειδικεύσεως καὶ ἐφαρμογῆς αὐτῶν⁵².

49. Νόμ. 807 d-e.

50. Νόμ. 846 e-847 a.

51. Πολ. 401 b-d.—Εἶναι γνωστὴ ἡ εἰς τὸ θέμα τῆς παιδείας τῆς τάξεως τῶν δημιουργῶν διαφωνία μεταξὺ C. Ritter καὶ Ed. Zeller. Βλ. C. Ritter II (ἐκδ. 1923) σελ. 581 κ.έ. καὶ Ed. Zeller II A σελ. 907 σημ. 1 κ.έ.

52. Νόμ. 957 c-d.

Ταῦτα πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἰσχύουν τόσον εἰς τὴν πόλιν τῆς Πολιτείας ὅσον καὶ εἰς τὴν πόλιν τῶν Νόμων⁵³.

24. Ἡ μορφὴ τῆς παιδείας ἢ καθοριζομένη εἴτε ὑπὸ τῶν βασιλικῶν ἀνδρῶν εἴτε ὑπὸ τῶν νόμων εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ διὰ τοὺς διδάσκοντας καὶ διὰ τοὺς διδασκομένους. Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην μορφήν παιδείας ἐπιτρέπεται νὰ ὑποβληθῆ ὁ πολίτης. Ὁ δὲ πολίτης ὁ μὴ ἱκανὸς νὰ τὴν ἐνστερνισθῆ καθίσταται ἀποσυνάγωγος.

25. Ἡ πλατωνικὴ παιδεία εἶναι παιδεία ἐκ τῆς πολιτείας καὶ χάριν τῆς πολιτείας. Τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ περιορισμὸν αὐτῆς. Διότι, ὅταν ἡ πολιτικὴ τῆς πολιτείας ταυτίζεται πρὸς τὴν καλλιέργειαν ὅλων τῶν ἀρετῶν, ὅταν σκοπὸς τῆς πολιτείας εἶναι τὸ ἀγαθόν, δηλαδὴ ἡ ἐξ ὀρισμοῦ ἐνότης πασῶν τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς, δὲν ὑπάρχουν ἔξω τῆς πολιτείας ἀξίαι ὧν ἡ ἐπιδίωξις νὰ ἀποτελῆ χρέος τοῦ ἀνθρώπου· δὲν στενεύει ἐπομένως διὰ τοῦ περιορισμοῦ τούτου τὸ ἰδανικὸν τῆς παιδείας. Εἶναι ἀντιθέτως τὸ εὐρύτερον δυνατόν.

Ἄκόμη καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ θρησκεία καλύπτονται ἀπὸ τὴν κατ' ἰδέαν πολιτείαν καὶ τοὺς σκοπούς της. Ἀξιολογοῦνται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς αὐτήν. Κατ' ἀκολουθίαν ἀμφοτέραι διαμορφώνονται ἐν ὄψει τῶν σκοπῶν εἰς οὓς ἀποβλέπει ἡ κατ' ἰδέαν πολιτεία καὶ ὑπὸ αὐτὴν τὴν μορφήν καθίστανται μέσα παιδείας. Οὕτως ὅλαι αἱ τάσεις, αἱ διὰ τῆς παιδείας ἀναπτυσσόμεναι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πολίτου, οὔσαι ὁμόκεντροι⁵⁴, δὲν ὀδηγοῦν εἰς τὴν διάσπασιν τῶν περὶ καλοῦ καὶ περὶ θεοῦ ἀντιλήψεων, καὶ δὲν προκαλοῦν, ὡς συγχάκις σήμερον συμβαίνει, τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς ψυχῆς.

Ὁ ποιητὴς καλεῖται «παρὰ τὰ τῆς πόλεως νόμιμα καὶ δίκαια, ἢ καλὰ ἢ ἀγαθὰ, μηδὲν ποιεῖν ἄλλο»⁵⁵. Μηδὲν ποιεῖν παρὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς πολιτείας καὶ ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῶν ἀρμοδίων ἀρχόντων⁵⁶.

Ἐκ τούτου θὰ ἠδύνατο νὰ συναχθῆ ὅτι ὁ Πλάτων μεταβάλλει ἀπολύτως ἀξίας εἰς θεραπευτικὰς τῶν πολιτειακῶν ἀξιών. Πράγματι εἰς τὸ νόημα τῆς πολιτείας ὑπο-

53. Ἡ μὴ ἐξικνουμένη μέχρι τῆς διαλεκτικῆς παιδεία τῶν Νόμων ἐκτείνεται ἰδιαιτέρως εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Βλ. Νόμ. 747 a, 821 b, 967 d.

54. Πολιτ. 308 c.

55. Νόμ. 801 c.

56. Νόμ. 801 d. Βλ. καὶ 858 d-e.

Ἡ περὶ τέχνης θεωρία τοῦ Πλάτωνος ἐμφανίζει δλόκληρον τὴν ἀδιαλλαξίαν αὐτῆς καὶ τὴν ὀξύτητα, ὅταν ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐπὶ μέρους περὶ ποιητικῶν εἰδῶν ὡς καὶ περὶ ποιητῶν θέματα. Δὲν διστάζει ὁ Πλάτων βάσει τῆς περὶ τέχνης θεωρίας του νὰ λογοκρίνη κατὰ τρόπον ἀμείλικτον τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς ἄλλους ποιητὰς (Πολ. 595 a-e) τοὺς αἰσθητικῶς μιμουμένους τὴν πραγματικότητα, μὴ παραδεχόμενος ὅτι ἦτο ἐπιτρεπτὸν πολίται μίας κατ' ἰδέαν πολιτείας νὰ σπα-

τάσσονται και τὰ αἰσθητικά και τὰ θρησκευτικά νοήματα. Ἐννοεῖται δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι οὐσία τῆς πολιτείας διὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι τὸ ἀγαθὸν και ὅτι τίποτε τὸ ἄξιον δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ πέρα και ἔξω αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἐπιταγῶν τῆς πολιτείας ἐξειδικεύεται ὀρθῶς ἡ οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῇ πληρότητι αὐτῆς. Πέρα και ἔξω αὐτῶν τῶν ἐξειδικεύσεων οὐδὲν ἀπομένει, πλην τῆς πλάνης, πλην τοῦ μὴ ἀξίου, εἴτε εἰς τὴν τέχνην εἴτε εἰς τὴν θρησκείαν. Ὅτι ἐπομένως ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ και τοῦ θείου περικλείεται εἰς τὸν χῶρον τῆς πολιτείας και τῆς παιδείας της.

Ἄλλως ἔχουν τὰ πράγματα εἰς τὰς ἱστορικές πολιτείας, τῶν ὁποίων σκοπὸς δὲν εἶναι τὸ ἀγαθόν. Ἐκεῖ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς πλατωνικῆς περὶ τέχνης και θρησκείας θεωρίας θὰ ὠδήγει εἰς μίαν ἀσφυκτικὴν αὐτῶν δέσμευσιν, ἀντίθετον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βαθυτέραν οὐσίαν πάσης ἰδέας. Αὐτὴν τὴν μοιραίαν διὰ τὴν τέχνην και τὴν θρησκείαν δέσμευσιν βλέπομεν ἐπιπολάζουσαν ὅπου ἐπικρατεῖ ἄκρατος πολιτικὸς και κοινωνικὸς ὀλοκληρωτισμός.

26. Ἡ διὰ τῆς παιδείας καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἔχει μίαν αὐτονόητον προϋπόθεσιν, τὸ πρόσφορον ἔδαφος, μίαν φύσιν ἀγαθὴν. Πῶς ἄλλως οἱ εὐπαθέστατοι σπόροι τῆς ἰδέας θὰ ἠδύνατο νὰ γονιμοποιηθοῦν; Ὁ Πλάτων θέλει νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν πολιτείαν του ἐπὶ ὑγινοῦς ἐδάφους, καθαροῦ ἀπὸ τὰ μιάσματα ἐνὸς βεβαρημένου παρελθόντος. Θὰ συγκροτηθῇ ἡ πολιτεία ἢ ἀπὸ πολίτας οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὴν μολυσμένην ἀτμόσφαιραν τῶν πόλεων τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, ἀπὸ νέους

ταλῶνται εἰς μιμήσεις, ὅταν μάλιστα δηλητηριάζονται και ἀπὸ τὰς περιγραφὰς τῶν ἀνηθικῶν πράξεων τῶν θεῶν (Πολ. 606 d-607 a, Νόμοι 811 c-e). Ἀναλόγως ἀντιλήψεις διατυπώνει και διὰ τὸ θέατρον. Δέχεται τὴν παιδευτικὴν χρησιμότητα τῆς κωμωδίας και τὴν ἀξίαν, διότι παριστᾷ τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς τοῦ ὀρθοῦ, ἀλλὰ ἐπιτρέπει μόνον εἰς τοὺς δούλους νὰ γίνονται ἐπὶ σκηνῆς μιμηταὶ τοῦ μὴ ὀρθοῦ (Νόμ. 816 d). Δέχεται ἐπίσης τὴν παιδευτικὴν ἀξίαν τῆς τραγωδίας, θεωρεῖ δὲ ὅτι αὐτὴ ἡ ζωὴ πάσης πολιτείας ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην, τὴν διδακτικωτέραν πασῶν τραγωδίαν (Ν. 817 b). Ἐφ' ὅσον μόνον ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου καθοριζόμενος τρόπος συμπεριφορᾶς θεωρεῖται ὁ ὀρθός, πρέπει και ἀπὸ σκηνῆς μόνον αὐτὸς ὁ τρόπος νὰ διδάσκεται. Μία εἶναι ἡ ἠθικὴ και ἡ πολιτικὴ τάξις· και ὅπως ὥραία εἶναι πάντοτε ἡ ἠθικὴ και ἡ πολιτικὴ τάξις, οὕτω και μόνον αὐτὴ ἡ τάξις ἐκφράζει και εἰς τὸν χῶρον τοῦ θεάτρου τὸ ἀληθῶς ὥραϊον, τὸ αἰσθητικῶς ἄξιον (Νόμοι 816 d-817c). Ὁ ποιητής, ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ, καλεῖται «παρὰ τὰ τῆς πόλεως νόμιμα και δίκαια, ἢ καλὰ ἢ ἀγαθὰ, μηδὲν ποιεῖν ἄλλο» (βλ. κριτικὴν Ὁμήρου Πολ. 595 a-c, Νόμ. 801 d). Μηδὲν ποιεῖν παρὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς πολιτείας και ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῶν ἀρμοδίων ἀρχόντων (Νόμ. 801 a-c, 858 a-c). Τὸ ὥραιότερον ποίημα εἶναι τὰ κείμενα τῶν Νόμων, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων τὰ διετύπωσε (Ν. 811 c-e).

Ἡ ἀντίρρηση εἰς τὴν πλατωνικὴν θέσιν δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν της εἰς τὰς πραγματικὰς πολιτείας. Προκύπτει ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν ὅτι εἰς τὴν πραγματικότη-

μόνον, ἢ ἀπὸ τούτους ὀλίγους ἱκανούς νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ κακοῦ αὐτοῦ παρελθόντος διὰ τῆς καταλλήλου τροφῆς καὶ διδασκαλίας. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀρετηρίαν, τὴν ἐπὶ ὑγιῶν βάσεων ἐδραζομένην, ἀποδίδει ὁ Πλάτων τόσῃν σημασίαν, ὥστε φθάνει, ὡς ἰδρυτῆς πόλεως, νὰ ἀντιμετωπίξῃ τὴν ἀποστολὴν εἰς ἀποικίας, εἰς ὑπερωρίαν ἀκόμη, ὅλων ἐκείνων ὅσοι δὲν εἶναι κατάλληλοι νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς παιδείας του.

27. "Ἀπαξ τεθέντος τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας, ἀνακύπτει τὸ πρόβλημα τῶν προσφόρων μέσων. Συγκεκριμένως τίθεται τὸ ἐρώτημα, πῶς πρέπει νὰ διαρθρωθῇ ἡ πολιτεία, διὰ νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ νὰ καταστῇ παράδειγμά της.

τα δὲν ὑπάρχοντες βασιλικοὶ ἄνδρες, ἀλλὰ οὔτε καὶ νόμοι, φορεῖς γνήσιοι τοῦ λόγου, καὶ ὅτι, ἀφ' ἧς αἱ ἀξίαι τῆς πολιτείας δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένα ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς σχετικότητος, κατανατῆ ἢ ὑπὸ τῆς πολιτείας δέσμευσις τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας ἀσφρακτικῆ, ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις εἶναι ἡ βαθυτέρα οὐσία πάσης ἰδέας.

Ἐπὶ Πλάτων μόνον εἰς τὴν κατ' ἰδέαν πολιτείαν πιστεύει ὅτι δύναται νὰ κατοχυρώσῃ τὴν ἀληθῆ ἀνάπτυξιν τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, τουτέστι τῆς ἐλευθερίας, ἀποκλείων ὅ,τι εἶναι ἀντίθετον πρὸς αὐτάς. Εἰς αὐτὸ κατατείνει ἡ ἀπεγκτος πειθάρχῃσις τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας εἰς ὀρισμένες μορφάς, τὰς κατ' ἰδέαν ὀρθάς. "Ὅταν ὁμοῦ ἡ τοιαύτη πειθάρχῃσις συντελεῖται ἀπὸ δυνάμεις ἀναξίας νὰ εἶναι φορεῖς τοῦ νοῦ, κινδυνεύει νὰ ἐξυπηρετῇ ὅ,τι εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Δὲν εἶναι ἐπομένως ἐσφαλμένη ἡ περὶ τέχνης καὶ θρησκείας θεωρία τοῦ Πλάτωνος, ὡς τὰς τοποθετεῖ, εἰς τὸ πλαίσιον τῆς κατ' ἰδέαν πολιτείας. Καθίσταται ἐσφαλμένη, ὅταν ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰς ἱστορικὰς πολιτείας. Τούτου ἕνεκεν, ὡς πρὸς τὴν τέχνην τοῦλάχιστον, ἤδη εἰς τοὺς Νόμους ἐμφανίζεται ὁ Πλάτων ἐλαστικώτερος.

Ἄλλὰ ἂν θέτῃ περιορισμοὺς μεγάλους εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς αἰσθητικῆς λειτουργίας, ἀκόμη μεγαλυτέρους θέτει εἰς τὰ τῆς θρησκείας. Ἀσχέτως πρὸς τὴν βαθυτάτην θρησκευτικότητά του, ἡς τὸ περιεχόμενον οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν τότε καθιερωμένην θρησκείαν καὶ τὸ λειτουργικὸν αὐτῆς, ὁ Πλάτων θεωρεῖ, ἀπὸ πολιτικῆς σκοπιᾶς, ἀπαραίτητον τὴν διαφύλαξιν τῶν μορφῶν καὶ τῶν τύπων τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως. Εἰς τοὺς μὴ μεμνημένους εἰς τὴν διαλεκτικὴν, αὕτη πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ βᾶθρον τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Τὰ θρησκευτικὰ σύμβολα τῆς καθεστηκυίας θρησκείας, τῶν ὁποίων τὸ βᾶθος εἶναι πάντοτε ἀνάλογον πρὸς τὸ βᾶθος τοῦ ἀντικρύζοντος αὐτά, ἀποτελοῦν ἀπαραίτητον ὄρον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς θρησκευτικότητος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου (Νόμοι 717 a-c). Ἡ μακροχρόνιος διατήρησις αὐτῶν πρέπει νὰ πείθῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν θεῶν (Τίμ. 18 c, 40 c, Νόμ. 887 d, 888a-d, 890 a) καὶ περὶ τῆς δυνάμεώς των νὰ ἐπηρεάζουν τὴν πορείαν τῶν ἀνθρωπίνων (Νόμοι 887 b-d). Ὁ Πλάτων μένει πιστὸς εἰς τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν, εἰς «τοὺς κατὰ νόμον ὄντας θεοὺς» (Νόμ. 904 a), διότι γνωρίζει πόσον ἐπικίνδυνον εἶναι αἱ περὶ τὰ θρησκευτικὰ καινοτομίαι καὶ ἀνατροπαί. Αὐτὸς εἶναι ὁ πολιτικὸς λόγος τῆς συντηρητικότητος αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ λόγος, δι' ὃν τιμωρεῖ καὶ διὰ θανάτου ἀκόμη τὴν ἀθεράπευτον ἀθεΐαν (Νόμοι 909 a-b).

Εἰς δύο κυρίως κύκλους πρέπει νὰ συγκεντρώσωμεν τὰς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος διδομένας ἀπαντήσεις. Εἰς τὸν ἕχοντα ὡς ἐπίκεντρον τὸν διάλογον τῆς Πολιτείας καὶ εἰς τὸν ἕτερον τὸν περιλαμβανόμενον εἰς τὸν διάλογον τῶν Νόμων. Εἰς τὴν Πολιτείαν ὁ Πλάτων διαγράφει τὸ πολίτευμα τὸ πλέον ἐγγὺς τῆς ἰδέας κείμενον, ὅσον τοῦλάχιστον ἐγγὺς δύναται νὰ εἶναι ἀντικείμενόν τι ἐκ συγκεκριμένων στοιχείων συγκροτούμενον. Εἰς τοὺς Νόμους διαγράφει πολίτευμα ἀπέχον πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἰδέαν, καθ' ὅσον προβαίνει εἰς παραχωρήσεις πρὸς τὸν ἱστορικὸν ἄνθρωπον, πρὸς τὴν ἀντίστασιν γενικῶς τῆς ὕλης, ἀλλὰ ἀπέχον καὶ ἀπὸ τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα, κατέναντι τῆς ὁποίας καὶ τὸ πολίτευμα τῶν Νόμων ὑφοῦται ὡς ὑπεριστορικὸν παράδειγμα⁵⁷.

Ἔοσα ἐλέχθησαν περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας, περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης, ἰσχύουν κατ' ἀρχὴν καὶ διὰ τὰς δύο κατ' ἰδέαν πολιτείας. Αἱ μεταξὺ αὐτῶν ἀποκλίσεις ἐμφανίζονται εἰς τὰ μέσα μόνον, δι' ὧν εἰς ἑκάστην ἐξ αὐτῶν ἐπιδιώκεται ἡ πραγμάτωσις τῆς ἰδέας.

Ἐκ προοιμιῶν ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ ἀποκλίσεις αὗται εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἀποτελοῦν ἀντιθέσεις. Πρόκειται περὶ τῆς ἰδίας πολιτικῆς, περὶ τῆς ἰδίας πορείας τῶν κοινωνικῶν δεδομένων. Ἡ διαφορὰ ἐγκρίεται μόνον εἰς τὸ μέγεθος τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὴν ἰδέαν.

Ἐφ' ὅσον ἐπομένως αἱ διαφοραὶ δὲν ὑπάρχουν εἰς τοὺς τελικοὺς σκοπούς, ἀλλ' εἰς τὰ μέσα, αὗται θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν μόνον κατὰ τὴν προσεχῆ ὁμιλίαν μας, τῆς 11ης Μαΐου, καθ' ἣν θὰ πραγματευθῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καθοριζόμενα μέσα, πρόσωπα καὶ θεσμούς, δι' ὧν εἶναι δυνατὴ ἡ προσπέλασις τῶν ἀνωτάτων τῆς πολιτείας στόχων, τοὺς ὁποίους καὶ δι' ὀλιγίστων σήμερον ἐξεθέσαμεν. Δι' ὀλιγίστων λέγω, ἀφοῦ, συντομίας ἕνεκεν, ἠναγκάσθην νὰ παραλείψω νὰ ἀναφέρω τὰ χωρία, ἐφ' ὧν θεμελιῶ τὰ ὅσα μέχρι τοῦδε ἐξέθεσα περὶ πλατωνικῆς θεωρίας, μετενεγκὼν ταῦτα εἰς τὰς δημοσιευθησομένας ὑποσημειώσεις, ὡς καὶ νὰ ἐπισημάνω ἰδιαίτερος τὰ ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης συμπεράσματα διὰ τὰ σύγχρονα πολιτικά προβλήματα, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ταῦτα καὶ μόνος δύναται νὰ συναγάγῃ ὁ προσεκτικὸς ἀκροατής.

Κύριοι Συνάδελφοι,

28. Τοὺς πλείστους τῶν περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα ἀσχολουμένων δὲν ἱκανοποιοῦν αἱ περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας σκέψεις τοῦ Πλάτωνος. Θεωροῦν ὅτι αὗται ἀποτελοῦν εἴτε αὐτονοήτους καὶ ἐπομένως ἀχρηστούς ἀληθείας, εἴτε

57. Νόμ. 746 a-d. Βλ. καὶ 739 d-e. Κατωτέρω II § 19.

ἀορίστους ἐννοίας, ἐξ ὧν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προκύψουν συγκεκριμένα λύσεις, πρὸς ἃς καὶ μόνον ἀποβλέπουν.

Ἄλλὰ σκοποὶ οἱ ὁποῖοι, ὅπως καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τιθέμενοι, εἶναι διάφοροι καὶ ἀντίθετοι τῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκουν ὅλαι αἱ ἱστορικαὶ πολιτεῖαι, δὲν εἶναι παραδεκτὸν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς αὐτονόητοι, ἀντιθέτως εἶναι λίαν δυσνόητοι. Ἀποτελοῦν ἰδέας, ὅχι μόνον πρωτοτύπους, ἀλλὰ καὶ ριζοσπαστικές, αὐτόχρημα ἐπαναστατικές, αἱ ὁποῖαι συγκροοῦνται πρὸς ὀλόκληρον τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Ἄλλὰ καὶ ἐκ μόνου τοῦ γεγονότος τούτου, ὅτι συγκροοῦνται πρὸς τὰ κρατοῦντα, εἶναι προφανές ὅτι δὲν εἶναι καὶ ἀόριστοι· εἶναι ἀντιθέτως ἀρνητικῶς ὠρισμένοι· ὁ δὲ θετικὸς αὐτῶν προσδιορισμὸς ἐξικνεῖται πολὺν πέρα τῶν σημείων μέχρι τῶν ὁποίων συνήθως φθάνει ἡ ἀφιλοσόφητος σκέψις.

29. Ἄλλὰ καὶ ἄλλαι δύο κατηγορίαι διατυποῦνται παρὰ τῶν πολλῶν ἀμνήτων καὶ τινῶν μεμνημένων κατὰ τῶν πλατωνικῶν θεωριῶν. Ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ περὶ Πολιτείας εἰδικῶς διάλογος περιέχει ἀφ' ἑνὸς πολίτευμα ὀλοκληρωτικὸν καὶ ἀνελεύθερον ὅσον καὶ τὰ σύγχρονα ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα, καὶ ἀφ' ἑτέρου πολίτευμα ἀπραγματοποιήτον ἐν τῷ συνόλω του, ὡς ἀντίθετον μάλιστα πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὡς ἐκ τούτου ἡ σημασία του συνίσταται κυρίως εἰς τὴν περίτεχρον δομὴν τοῦ διαλόγου καὶ ἰδίως εἰς τὰς παρεμβαλλομένας μεταφυσικὰς του θεωρίας.

Πράγματι εἶναι θαυμαστὴ ἡ τέχνη τοῦ διαλόγου τούτου, ὁ ὁποῖος, χωρῶν, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὀρισμοῦ τῶν «τελειῶν φυλάκων», δηλαδὴ τῶν βασιλικῶν ἀνδρῶν, μέτρι καὶ τῆς συνοπτικῆς, ἀλλὰ φωτεινῆς ἐκθέσεως τῶν μεταφυσικῶν βάσεων τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἀποτελεῖ καὶ μίαν τῶν σημαντικωτέρων πηγῶν αὐτῆς.

Ἐν τούτοις ἡ πλατωνικὴ Πολιτεία, καθ' ὠρισμένης μόνον ἀναφορὰς αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῆ ἢ εἴτε ὀλοκληρωτικὴ ἢ εἴτε ἀπραγματοποίητος. Ὁ ὀλοκληρωτισμὸς αὐτῆς οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ συγγένειαν πρὸς ὅ,τι σήμερον ἡ πολιτειολογία χαρακτηρίζει ὡς ὀλοκληρωτισμὸν, τὸ δὲ ἀπραγματοποιήτον αὐτῆς οὐδεμίαν ἐπίσης ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸ πλῆθος τῶν «οὐτοπιῶν» τὰς ὁποίας εἰς μεταγενεστέρους χρόνους κατεσκεύασεν ἡ ἀνθρωπίνη φαντασία.

Δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ὀλοκληρωτισμὸς τοῦ γνωστοῦ τύπου ἢ ὀλοκληρωτικὴ ἀφιέρωσις εἰς τὰς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης, αἵτινες συμπίπτουν καὶ πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας. Δὲν δύναται ἐξ ἄλλου νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἀπραγματοποιήτον κατασκευάσμα ἢ πλαστοργία τοῦ ἰδανικοῦ παραδείγματος, πρὸς τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ συμμορφῶται ἕσαι ὁ πολιτικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων.

Ἀπραγματοποίητος ἐν τῇ πληρότητι αὐτοῦ βεβαίως εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς πλατωνικῆς πολιτικῆς· εἶναι σκοπὸς ἰδανικός· ἰδανικὸν σημεῖον προσανατολισμοῦ. Αὐτὸ ὅμως εὐρίσκεται εἰς τὰς προθέσεις τοῦ Πλάτωνος. Τὴν πρὸς αὐτὸν στροφὴν καὶ πορείαν θέλει, οὐχὶ τὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν μειώνει, ἐπανξάνει τὴν ἀξίαν του. Δὲν πρόκειται περὶ σκοποῦ ὁ ὁποῖος ἐπιτυγχάνεται, ὅποτε παύει νὰ εἶναι σκοπός, διὰ νὰ τὸν διαδεχθοῦν ἄλλοι. Πρόκειται περὶ αἰωνίως ἀνεπιτεύκτου ἀλλὰ καὶ αἰωνίως ἐπιδιωκτέου στόχου.

Ὁ Πλάτων εἶχε πλήρη ἐπίγνωσιν τοῦ ἀνεπιτεύκτου τοῦ στόχου τούτου, λόγῳ τῶν ἀδυναμιῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Εἰς πλεῖστα σημεῖα τῶν διαλόγων του τὰς ἔχει ἄλλωστε ὁ ἴδιος μετὰ γλαφυρότητος περιγράφει. Ἐγνώριζεν ὅτι οὔτε πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἔταξεν ἀτενίζουσιν οἱ ἄνθρωποι, οὔτε καὶ κατὰ κανόνα διαθέτουν τὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ. Ἐγνώριζεν ὅμως ἐπίσης, ὅτι ἢ ἐπίμονος καὶ βραδεία, ἢ σταδιακὴ προσπέλασις τοῦ στόχου αὐτοῦ ἀποτελεῖ τὸ ὑπέριστατον χρέος παντὸς πολιτικοῦ ἡγέτου. Ἐγνώριζεν ὅτι ἢ τοιαύτη, ὄχι ἐπίτευξις ἀλλὰ προσπέλασις, εἶναι ὄχι μόνον εὐκαταία ἀλλὰ καὶ δυνατὴ καὶ ὅτι τὸ πρὸς τοῦτο τελεσφορότερον μέσον εἶναι μία ἐπὶ τούτῳ διαμορφωμένη πολιτικὴ παιδεία, χάριν καὶ τῆς ὁποίας κατ' οὐσίαν ἠγάλωσε μέχρι τέλους τὴν δύναμιν τῆς μεγάλης του σκέψεως.

Ἀπραγματοποίητα εἶναι σήμερον ἀσφαλῶς τὰ καιρικὰ στοιχεῖα τῆς πλατωνικῆς πολιτείας. Εἰς πᾶσαν ὅμως δεοντολογίαν χωροῦσαν μέχρι συγκεκριμένων λύσεων, εἶναι ἀναπότρεπτον αἱ λύσεις αὗται νὰ μετέχουν τῆς σχετικότητος τῶν ἐκάστοτε ἱστορικῶν δεδομένων. Εἶναι συνεπῶς μοιραῖον νὰ μὴ ἔχουν κατὰ τὸ μέρος, καθ' ὃ μετέχουν τοῦ συγκεκριμένου, καθολικὸν καὶ αἰώνιον κῦρος. Ἀλλὰ ἀκριβῶς ἔργον τῶν μελετῶντων τοιαύτας δεοντολογίας, παρωχημένων ἰδίᾳ ἐποχῶν, εἶναι νὰ ἀποχωρίζουν τὰ μόνιμα αὐτῶν στοιχεῖα, καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ ἀντλοῦν τὰ διδάγματα, τὰ ἔχοντα κῦρος διαρκές καὶ διὰ τὸ παρὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον.

30. Ὁ Πλάτων, ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ συστήματός του, καθώρισε διὰ τοὺς αἰῶνας τὴν μέθοδον τοῦ πολιτικῶς σκέπτεσθαι καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τοῦ πολιτικῶς πράττειν. Ἡ ἱστορία ἀδιακόπως ἐξελιίσσεται, καὶ νέα ἐρωτήματα τίθενται ὑπὸ τῶν γεγονότων εἰς τὸν σκεπτόμενον ἄνθρωπον. Ἀλλὰ αἱ ἀπαντήσεις εἰς αὐτὰ προσδιορίζονται ὑπὸ τῆς ἰδίας πάντοτε μεθόδου, ὑπὸ τῶν αὐτῶν «λογικῶν κατηγοριῶν». Μεταβάλλονται οἱ τρόποι, ἢ οὐσία δὲν μεταβάλλεται. Τὰ πάντα μεταβάλλονται, ἐκτὸς τῆς ιδέας, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ τὰ πάντα ὑπάρχουν.

Αἱ βασικαὶ ἀρχαί, ὡς πρῶτος ὁ Πλάτων ἔθεσε, δὲν δύνανται νὰ παρέλθουν, διότι εἶναι ὄροι κρίσεως καὶ ὄχι ἀντικείμενα κρίσεως. Κατὰ τὸ μέρος ἐπομένως,

καθ' ὃ εἰς αὐτάς τὰς ἀρχὰς ἀναφέρεται ἡ πλατωνικὴ διδασκαλία εἶναι σύγχρονος καὶ εὐρίσκεται ἐγγυὲς τῆς ἰδικῆς μας ἱστορικῆς πραγματικότητος. Κατὰ τὸ αὐτὸ μέρος αἱ περὶ πολιτείας σκέψεις τοῦ Πλάτωνος δὲν ἰσχύουν μόνον διὰ τὴν ἑλληνικὴν πόλιν, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται. Ἰσχύουν διὰ πᾶσαν πολιτικὴν κοινότητα. Τούτου δὲ εἶχε πλήρη συνείδησιν ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων⁵⁸.

Ἡ τοιαύτη καθολικότης τοῦ κύρους τῆς πολιτικῆς του θεωρίας ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἀντεμετώπισε τὰ μόνιμα, τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς πολιτικῆς εἰς ὅλον αὐτῶν τὸ λογικὸν καὶ μεταφυσικὸν βᾶθος. Τὸ βᾶθος τοῦτο δὲν μετεβλήθη. Μετεβλήθησαν οἱ ὅροι τῆς ἐξωτερικεύσεως αὐτῶν. Ὁ χρόνος δὲν ἠδύνατο νὰ θίξῃ τὸ βᾶθος τοῦτο, διότι δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὴν λογικὴν τῶν διατομικῶν σχέσεων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὁμαδεύσεων, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τοὺς ἀμετακινήτους σκοποὺς τῆς ἱστορίας.

Δι' αὐτὸ κατέχομαι ἀπὸ τὴν πίστιν ὅτι παραμένει ὁ Πλάτων καὶ σήμερον νέος, νεώτερος τῶν νεωτέρων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὸ βᾶθος τοῦτο δὲν εἶχον οὔτε τὴν πνευματικὴν ὀξύνοϊαν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνδρείαν νὰ τὸ ἐγγίσουν. Παραμένει ὁ μέγιστος διδάσκαλος τῆς πολιτικῆς σκέψεως, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἀντέχει, ἐν ἰσοτιμίᾳ νὰ συμπαρεδρεύῃ ἐπὶ αἰῶνας, μόνον ὁ Σταγειρίτης μετὰ τῶν Ἡθικῶν Νικομαχείων καὶ τῶν Πολιτικῶν του.

Ὅσοι ἐγκύπτοντες εἰς τὰς περὶ σκοπῶν τῆς πολιτείας σκέψεις τοῦ Πλάτωνος, ἤθελον ἀπογοητευθῆ, διότι δὲν εὐρίσκουν εἰς αὐτάς ἀμέσους λύσεις διὰ τὰ τρέχοντα προβλήματα τῆς καθημερινῆς πραγματικότητος, φοβοῦμαι ὅτι ὀλίγα γνωρίζουν περὶ πολιτικῆς θεωρίας, ἀλλὰ καὶ ὀλίγα περὶ πολιτικῆς. Ἀκόμη ὅμως ὀλιγώτερα γνωρίζουν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελον ἀντιληφθῆ ὅτι ὁ Πλάτων, δι' ὧσων περὶ σκοποῦ τῆς πολιτείας διδάσκει, χαράσσει μὲ ἀκαμψίαν καὶ σκληρότητα, ἀλλὰ μὲ ἀμείλικτον σαφήνειαν, τὴν μόνην μέθοδον, ἣ ὁποία σφύζει τὰς πολιτείας, πρὸ παντὸς τὰς τρωτὰς καὶ ἐμπεριστάτους, εἰς ὀμιχλώδεις καιροὺς, ὅπως οἱ ἰδικοὶ μας, καθ' ὅς ὁ ὕλιστικὸς δογματισμὸς ἀφ' ἐνὸς καὶ ὁ ὕλιστικὸς ἐμπειρισμὸς ἀφ' ἐτέρου βυθίζον ὁσημέραι περισσότερον εἰς χάος ἀβεβαιότητος καὶ ἀγωνίας τὴν πολιτικὴν σκέψιν καὶ τὴν πολιτικὴν πράξιν τῶν ἀνθρώπων. Κατέναντι τοῦ χάους τούτου, πιστεύω ὅτι χρῆος ἔχει ὁ πολιτικῶς σκεπτόμενος νὰ ἀντιτάξῃ τὴν δύναμιν τῶν ἐδραίων προσανατολισμῶν, ἐκείνων τοὺς ὁποίους μόνον διὰ τῆς ἰδέας ἀποκτιῶμεν καὶ τοὺς ὁποίους, διὰ νὰ τὰς σώσῃ, ἐκκληροδότησεν ὁ Πλάτων εἰς τὰς τρυφώσας, τὰς φλεγμαινούσας πολιτείας ὅλων τῶν αἰῶνων καὶ ὅλων τῶν λαῶν.

58. Πολ. 473 d: «... δοκῶ δ' οὐδὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει...».